

**КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА
ГРІНЧЕНКА ФАКУЛЬТЕТ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА І
ДИЗАЙНУ КАФЕДРА ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА**

«Допущено до захисту».

Завідувач кафедри образотворчого мистецтва

_____ Ольга ШКОЛЬНА

Протокол засідання кафедри образотворчого

мистецтва №__ від « _____ » 2025р

ГАЧЕНКО ЮЛІЯ АНАТОЛІЇВНА

**ВІДОБРАЖЕННЯ ЛЕГЕНД УЖГОРОДУ В ОБРАЗОТВОРЧОМУ
МИСТЕЦТВІ**

Кваліфікаційна бакалаврська робота
зі спеціальності 023 «Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво, реставрація»

Керівник науково-дослідної частини:

Ситник Ірина Володимирівна, доцент кафедри
образотворчого мистецтва, доктор філософії

Керівник творчої частини:

Крюк Олександр Олексійович, викладач
кафедри образотворчого мистецтва

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ І. ЛЕГЕНДИ УЖГОРОДУ: ІСТОРИЧНИЙ ТА КУЛЬТУРНИЙ КОНТЕКСТ.....	6
1.1. Вплив культурних та історичних чинників на формування легенд Ужгороду.....	6
1.2. Вплив легенд на формування культурної ідентичності міста.....	18
1.3. Дослідження художньої спадщини митців, які відображали легендарні сюжети, пов'язані з Ужгородом.....	25
Висновки до розділу.....	40
РОЗДІЛ ІІ. ЛЕГЕНДА УЖГОРОДСЬКОГО ЗАМКУ.....	42
2.1. Процес виникнення творчого задуму, пошук художнього образу, композиції, ескізування.....	42
2.2. Пошуки колористики й технологічного вирішення.....	43
2.3. Основна робота над твором, завершальна стадія.....	44
Висновки до розділу.....	45
ВИСНОВКИ.....	48
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	51
ДОДАТКИ.....	58

ВСТУП

Культурна спадщина важлива для самобутності народу. Вона спрямована на історичні події, міфи та легенди як історичну пам'ять, що відбиває філософію, норми та традиції. Міські легенди також належать до цієї спадщини. Вони уособлюють епоху, виражають звичаї регіону і впливають на митців.

Ужгород — одне з найдавніших міст Закарпатської області, що характеризується привабливою архітектурою, природою та фольклором. Певні фігури, такі як замок, підземні ходи та сакральні реліквії, представлені в легендах регіону як символічні. Сюжети ужгородських легенд є літописом життя і мають культурний контекст, знаходячи відтворення в мистецтві музики та живопису. Мистецькі роботи, натхненні місцевими легендами, об'єднують минуле і сьогодення. Художники відтворюють, інтерпретують сюжети, додають свої переживання та ідеї. Простеження впливу ужгородських легенд на творчість митців допомагає зрозуміти роль переказів у формуванні образу міста.

Вивчення закарпатських легенд з культурно-історичного погляду було проведено Володимиром Гнатюком [4]; збереження народної культури Закарпаття, приділяючи увагу усній народній творчості як засобу історичної пам'яті досліджено у працях Олександра Духновича [13]; історичні події та постаті, що відіграли роль у формуванні місцевих культурних традицій, нерідко пов'язаних із легендарними образами, представлено у працях Сергія Федака [32]. У сфері образотворчого мистецтва Закарпаття варто згадати М. Бокшая, творчість якого надихалася місцевими традиціями та природою краю; В. Ерделі, який запровадив нові стилістичні орієнтири в інтерпретації народних мотивів; Г. Глюка, який досліджував регіональну символіку та її інтерпретацію в мистецтві.

Проте сьогодні недостатньо уваги приділено аналізу творів, створених на основі сюжету ужгородських легенд.

Актуальність дослідження. Легенди відіграють важливу роль у формуванні регіональної ідентичності Закарпаття. Вивчення їхнього відображення в живописі та графіці допомагає розкрити нові елементи культурної спадщини Ужгорода, простежити розвиток художніх образів і встановити зв'язок між історичними подіями та сучасним сприйняттям. Дослідження цієї теми також сприятиме популяризації мистецтва Закарпаття та визначенню ролі фольклору у візуальній культурі. Тому саме дослідження цього аспекту є актуальним.

Об'єктом дослідження є живописні та графічні твори, які зображають легенди Ужгорода.

Предметом дослідження є художньо-змістовні та стилістичні особливості творів, у яких інтерпретуються міські легенди.

Мета дослідження полягає у комплексний аналіз відображення ужгородських легенд у творах образотворчого мистецтва, а також виявлення їхнього впливу на формування культурної ідентичності міста.

Завдання дослідження:

- дослідити культурно-історичні передумови виникнення ужгородських легенд;
- проаналізувати взаємозв'язок між легендами та формуванням культурної ідентичності Ужгорода;
- вивчити вплив фольклору на формування образотворчої традиції міста;
- розглянути художні особливості творів, присвячених місцевим легендам;
- виявити стилістичні підходи та символічні елементи, характерні для творів на основі легенд.

Теоретичне значення роботи полягає в розширенні знань про роль фольклору в розвитку мистецьких традицій, зокрема в контексті регіонального мистецтва. Результати дослідження можуть бути використані для подальших

наукових робіт, присвячених вивченню синтезу культурних явищ у художній творчості.

Практичне значення роботи полягає в тому, що її результати, висновки й положення можуть стати основою для створення культурних та мистецьких проєктів, присвячених закарпатським легендам, зокрема для розробки тематики виставок, які поєднують місцеві міфи та образотворче мистецтво, що популяризують культурну спадщину Ужгорода.

Методи дослідження. Для досягнення мети та розв'язання поставлених завдань на різних етапах дипломної роботи застосовувався комплекс наступних методів: філософський блок — герменевтичний метод, що дозволив інтерпретувати символи та метафори в художніх творах, для глибшого розуміння значення та контексту; з історичного блоку — історико-культурний метод, що дозволив встановити походження легенд в реальних фактах середньовічної історії Ужгорода; історико-порівняльний (компаративний) метод, який сприяв відтворенню відмінностей і спільних рис ужгородських легенд та легендарних наративів сусідніх регіонів; потім культурологічний метод, що дав змогу осмислити легенди Ужгорода як важливий елемент регіональної ідентичності та творчості; мистецтвознавчий метод, спрямований на опис і формально-стилістичний аналіз живописних та графічних творів, у яких відтворені сюжети ужгородських та закарпатських легенд, такий підхід дозволив виявити характерні композиційні рішення, вибір колориту й засоби візуальної символіки, що пов'язують образотворчу традицію з локальною міфологічною спадщиною.

Структура науково-дослідної частини. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаної літератури й додатків. Основний зміст викладений на 50 сторінках. Загальний обсяг роботи — (72) сторінок.

РОЗДІЛ І. ЛЕГЕНДИ УЖГОРОДУ: ІСТОРИЧНИЙ ТА КУЛЬТУРНИЙ КОНТЕКСТ

1.1. Вплив культурних та історичних чинників на формування легенд Ужгороду.

Ужгородський замок — один із найдавніших та найзначніших архітектурних пам'ятників Закарпаття, який височіє як мовчазний свідок багатовікової історії краю. Його роль для історичного та культурного зростання міста важко переоцінити. Споруджений у XI столітті на високому пагорбі, замок був надійною фортецею, що захищала землі від набігів та кочових племен. З плином часу він вийшов за межі оборонної функції, ставши адміністративним центром регіону, де вирішувались долі цілих поколінь.

Його історія — це шлях безперервних перетворень: від простої дерев'яної укріпленої споруди до величного кам'яного укріплення, яке демонструє дух різних епох. Кожна перебудова замку була відповіддю на потреби часу, прогрес технологій та нові виклики, що виникали перед містом. Стіни, що пережили століття, увібрали в себе відгуки подій, зберігаючи пам'ять про людей, які будували, захищали та мешкали в його тіні.

Протягом століть Ужгородський замок стояв на роздоріжжі торгових та військових доріг, що з'єднували Угорщину, Польщу й Чехію, виконуючи роль не тільки фортеці, а й центру регіону. Він захищав не лише саме місто, а й щедрі землі Закарпаття, які в різні часи підпорядковувалися угорським, польським або чеським володарям. Розташований на крутому пагорбі, Ужгородський замок мав виняткову особливість: його міцні стіни відкривали широкий вид на розлогі низини довкола, дозволяючи пильно стежити за підступами до міста й завчасно помічати будь-яку небезпеку. Ця властивість робила замок не лише неприступною фортецею, а й символом незламної сили та тривкої стабільності Закарпаття.

Замок відігравав не лише роль могутньої оборонної споруди він також мав ширший спектр функцій і призначень. Протягом багатьох десятиліть фортеця була центром усіх соціокультурних, політичних та економічних подій і видів діяльності в Ужгороді. У різні періоди часу замок служив резиденцією для місцевих магістратів, що само собою впливало на культурний та адміністративний розвиток міста.

Особливу увагу слід звернути на період Другетів (XIV — XV століття), коли замок став невіддільною частиною великого земельного маєтку цієї династії. Точно в цей час замок перебував у свою кращу годину, оскільки було проведено значні реконструкції та розширення об'єкта. Рід Другетів, відомий своїми статками та політичним впливом у Центральній та Східній Європі, долучився до розбудови не тільки замку, а й самого Ужгорода. Цей період оповитий чималою кількістю переказів, що вплітаються у місцеві легенди, особливо в історію про Білу Діву, яка пов'язана з одним із представників цієї династії.

Легенда про Білу Діву лишається найвідомішою й найчуттєвішою оповіддю, що огортає Ужгородський замок аурую загадковості. Згідно з переказом, Біла Діва — юна дочка графа, названа так через її довге, блискуче біле волосся та надзвичайну вроду. Її доля склалася трагічно: дівчину, згідно з легендою, було вбито та замуровано в стінах замку. Ця історія, сповнена драматизму, не тільки зберігалася в народній пам'яті, а й стала символом жертвності й вічної присутності минулого в сьогоденні.

На той час Ужгородський замок належав Другетам, і польські війська, які очолював граф Любомирський, вирішили підкорити його. Тоді один молодий, польський воєвода, під виглядом гостя пробрався до замку для того, щоб провести там розвідку. Графська донька побачила кремезного поляка і закохалася в нього без пам'яті, навіть не підозрюючи, хто насправді він такий. Графиня призначила побачення своєму воєводі біля таємного ходу, тим самим перекресливши шлях до замку ворожій армії. Записку служниці перехопили та передали самому графу. Розгніваний Другет наказав схопити й стратити як

зрадницю доньку, так і закоханого офіцера. Хлопцю відрубали голову, а спадкоємицю замку живцем замурували в одній зі стін підвалу. Її дух, за легендою, досі блукає замком. Легенда про Білу Діву стала частиною культурної спадщини міста і продовжує привертати увагу як туристів, так і дослідників.

Ужгородський замок як вузловий пункт історії та легенд, що стали фундаментом для міста, і його вплив на культурне буття регіону складно переоцінити. Він не просто монументальний архітектурний шедевр, але й осередок, де історія Ужгорода тісно взаємодіяла з народною творчістю. Тут поставали легенди й перекази, котрі, мандруючи крізь часи, формували неповторну культурну ідентичність міста. Через ці легенди Ужгород сприймається як простір, де реальні події поєднуються з міфологічними образами, створюючи його особливе обличчя [10; 16; 18; 20; 23; 40; 41].

Торгівля тут виступала каталізатором культурного взаємообміну, зводячи народи в єдине ціле, а Ужгород, розташований на перехресті давніх торговельних і культурних трас, став епіцентром цього спілкування. Місто, обтяжене століттями історії, вмонтувалося у тканину Центральної Європи, налагоджуючи зв'язки з Польщею, Угорщиною, Чехією та іншими країнами. Через ці контакти переміщувались не тільки матеріальні цінності, але й ідеї, знання, мистецькі звичаї та ремісничі навички. У цьому бурхливому центрі різноманітності народжувались легенди, що ввібрали в себе гармонійне співіснування різноманітних культур. Ці історії не лише оздоблювали духовне життя Ужгорода, а й формували його унікальний соціальний та культурний простір.

Ужгород завжди був важливим стратегічним пунктом на торгових шляхах, що з'єднували Схід і Захід Європи. Його розташування на межі кількох держав — Угорщини, Польщі та Чехії, робило місто центром культурного обміну, місцем, де зустрічалися торговці, митці, вчені та дипломати. Через це містом проходили важливі магістралі, які сприяли розвитку як економіки, так і взаємодії культур різних народів.

Історичні джерела вказують, що Ужгород перебував на маршруті, яким мандрівники та торговці переміщались із Середземномор'я до Центральної Європи. Вже в середньовіччі, під час панування угорських королів, місто стало важливим торговим вузлом, оскільки через нього проходили каравани, що доставляли товари з Півдня на Північ Європи. Зокрема, шлях, що йшов через Ужгород, був частиною Великого Шовкового шляху, що об'єднував Захід і Схід.

Торгівля приносила в Ужгород людей різних народностей. У місті оселилися не тільки русини, а й, наприклад, угорці, євреї та німці. Тож, спочатку було багато дрібних ремесел. Від ковальства до виготовлення ювелірних виробів. Одним словом, плелось багато ремесла, а саме містечко багатіло. Наприклад, із Чехії через місто привозили тканини та гончарні вироби. З Польщі — зброю. З Угорщини — виноград і сіль. Усе це великою мірою вплинуло на життя й економіку міста Ужгорода. Разом із товарами до міста зазирали й нові ідеї. Починаючи від технологій і закінчуючи філософією, що впливало на розвиток місцевої культури.

Ужгород залишається одним із міст, яке впродовж історії формулювало і підтримувало інтелектуальні традиції, що спліталися з абсолютно різними культурами. Відомо, що в Ужгороді в середньовіччі діяли навчальні заклади, куди приїжджали з різних частин Європи. Це дало змогу місту стати важливим осередком розповсюдження освіченості та наукових знань, зокрема в області медицини та філософії.

Завдяки Австро-Угорщині, Ужгород у XIX столітті стає головною торговою та культурною точкою імперії, що також архітектурно облагородило місто та утворило нову інфраструктуру та міську архітектуру, а у людей з'явився інтерес до місцевих традицій з культурним надбанням. Місто також славалося ярмарками, на яких торгували не тільки місцеві торговці, а й чимало іноземців.

Однією з наймістичніших і найзагадковіших легенд пов'язаних з Ужгородом є історія підземних ходів під усім містом. Сюжети таких легенд не

лише стали частиною місцевого фольклору, а й привернули увагу дослідників та істориків. Також як багато міфів, так і цей має опору в істині, проте значна його частина — уява та фантазія.

Ужгород, як одне з найдавніших міст, також має свої підземелля та таємничі ходи. Зокрема, найвідомішою є легенда підземних ходів, які починалися біля Ужгородського замку. Подейкують, що нині викопані близько 32 метри глибини ходу який можна знайти в одному із замкових колодязів. Ба більше, існують перекази що підземний хід був з'єднаний із річкою Уж, деякі перекази навіть стверджують, що підземні коридори простягалися аж до Невицького, Середнянського та Мукачівського замків. Деякі перекази описують ходи настільки просторими, що ними могла проїхати карета. Та серйозні історики ставляться до таких тверджень скептично, вважаючи їх малоімовірними з огляду на технічні можливості того часу. Однак факт існування підземних сховищ і невеликих комунікаційних ходів підтверджується дослідженнями, адже подібні споруди були характерною рисою середньовічних фортифікацій.

Під час війни у ті часи дуже важливим союзником були підземні ходи. Замки, наприклад, Хустський та Мукачівський, були продумано захищені, і їх було дуже складно взяти без певного обману або ж прямої облоги. Стійкість до облоги була значною, завдяки не приступності. Наявність підземних ходів давала можливість на всякий випадок таємного відступу або доставлення припасів. Для прикладу, володарі середньовічних фортець, використовували такі ходи для втеч у непередбачуваних ситуаціях. Наукових відомостей про існування таких масштабних ходів, на жаль, не багато. Пов'язано це з тим, що міститься непідтвердженість думок до таких тверджень. Щодо великих підземних ходів під Ужгородським замком, немає точної інформації, бо не було проведено серйозних археологічних розкопок.

Ще однією визначною пам'яткою Закарпаття, тісно пов'язаною з легендами про підземелля, є греко-католицький Кафедральний собор. Розташований неподалік Ужгородського замку, на тому ж пагорбі, він, за

місцевими переказами, міг бути з'єднаний із замком таємними ходами. У крипті собору спочивають видатні католицькі та греко-католицькі діячі XVIII століття, чий імена вплетені в історію краю. Крім того, стародавні карти Ужгорода відкривають ще одну цікаву деталь — мережу винних льохів, що існували задовго до розбудови міста. Серед них вирізняється комплекс «Совине Гніздо», який нині приваблює туристів своєю історією та атмосферою.

Так само як і на іншій частині Ужгороду, в його центрі підземні структури теж залишили слід. У всіх на слуху є одна легенда про підземні ходи під вулицями Духновича, Корзо, Волошина та Жупанатською. Виявлених під час будівельних робіт, старовинних підвалів, явно підтверджують гіпотезу. Зокрема, сенсацією стало відкриття підземного приміщення XVIII століття під площею Поштовою, яке відкрилося та судячи з усього слугувало пивницею.

Будівлі адміністрації також мають свої підземні таємниці. Наприклад легенда про підземний хід під будинком ОДА на площі Народній, звідки можна добратися до будівлі міськради на площі Поштовій. Деякі дослідники припускають, що частина цих старих підвалів переплелись із сучасними підземними комунікаціями. Подібні гіпотези висувуються й щодо будівель обласної державної адміністрації, міської ради та управління СБУ (колишнього КДБ). У радянські часи в таких установах традиційно передбачалися бомбосховища та аварійні виходи. Проте точних даних про можливі підземні переходи між цими об'єктами немає, оскільки відповідна інформація засекречена.

Масивна кількість Ужгородських підземних укриттів належать до радянської доби. Відомо, що в місті налічується близько 50 бомбосховищ, більшість із яких знаходиться в центральній частині міста. На сьогодні частина з них використовуються не за наміченим планом, так, наприклад, підвал «Апріорі» і паб «Бюргер» обслуговують старі підземні приміщення. Інший цікавий варіант: підвал міського Альпінарію, де старі будівлі поєднані з радянськими комунікаціями.

У передмісті Ужгороду в промислових районах, окрім житлових приміщень підприємств, є первинні великі бомбосховища. Зокрема, біля універмагу «Україна». Крім того, колишнє бомбосховище УжНУ (Ужгородський національний університет) реконструйоване під архів. У районі вулиці Гагаріна є чимало надійних бомбосховищ у великих промислових будівлях, збудованих за часів розквіту Радянського Союзу. Також великими підвалами для евакуації та розміщення людей у надзвичайних ситуаціях, володіли заводи такі як, «Машинобудівний завод», «Електродвигун», видавництво «Закарпаття», «Ужгородхліб», КП «Водоканал м. Ужгород».

Підземний Ужгород — предмет численних досліджень, припущень та переказів. Ймовірно, деякі стародавні ходи, без сумніву, реальні, але їхні дійсні розміри не збігаються з міськими легендами. Брак деталей та перевірених джерел історичних відомостей — благодатний ґрунт для нових фантазій та пошуків у розкопках. Хоч би там як, підземні проходи та підвали залишаються значущою частиною історії міста, надаючи йому особливої привабливості та таємничості.

Таким чином, роль Ужгорода як перехрестя торгових і культурних шляхів між Угорщиною, Польщею та Чехією, століттями відіграло роль осередку, де сходилися різні народи. Місце не лише поживало торгівлю, й ставало ареною для обміну ідеями, мистецтвом і традиціями. У такому розмаїтті культур народжувалися легенди, що вплітали в себе відлуння історичних подій і міфологічних мотивів. Такі оповіді збагачували духовне життя міста й викарбовували його унікальний соціальний та культурний профіль, роблячи Ужгород живим втіленням багатогранної історії [42].

Вплив Чехословацького періоду на історію Ужгорода, з 1919 по 1939 рік, також безумовно, став важливою віхою в розвитку міста. Що призвело до розвитку науки, економіки, життя суспільства, а також до зрушень в архітектурі, інфраструктурі й культурних традиціях регіону. На тлі всіх цих

реальних подій над Ужгородом літали та множилися безпідставні чутки й романи, які успішно репрезентували дух часу.

Історія Ужгорода у часи Чехословацької республіки знаменита не лише спогадами людей, а ще й історичними подіями, як, наприклад, заснування алеї. Вона була висаджена в 1920-х роках, коли місто стало складовою частиною Чехословаччини. Липова алея, що проходить уздовж центральної вулиці міста, відразу стала символом нового етапу в житті Ужгорода як міста, що відчуває подих європейського модерну та культури.

Згідно з історичними даними, липова алея була спробою чехословацької влади модернізувати місто та його інфраструктуру, тобто надати місту більш сучасного на той час вигляду. В рамках амбітної реконструкції містечка після Першої світової війни діяла програма озеленення, в межах якої були висаджені перші дерева. Алея мала не лише естетичну, а й символічну цінність: вона була зразком чехословацького прагнення до порядку, стабільності та добробуту.

В сучасний період в уявленнях мешканців Ужгорода, липова алея стала уособленням періоду миру після труднощів Першої світової війни, та й сама по собі липа є символом довговічності та стабільності. Водночас з огляду на перехідний період у політичному житті міста, з'явилася романтична легенда, що пов'язує липову алею з ідеалізованим образом чехословацького періоду. Найбільш поширена оповідь говорить про те, що кожна липа на алеї була посаджена представниками різних національностей, які мешкали в Ужгороді, що мало символізувати єдність і мирне співжиття різних народів.

Попри те, що це тільки одна з багатьох місцевих історій, липова алея фактично утвердилась як важливий елемент міської історичної картини. Вона пережила різні політичні етапи та продовжувала лишатися важливим компонентом міста навіть після включення Ужгорода до Радянської України в 1945 році.

Ще один міф приписаний міфологізованій події чехословацького періоду, присвячений капсулі часу, яку нібито залишив Томаш Масарик.

Легенда стверджує, що в одній з лип на липовій алеї, була захована капсула часу, що містила послання для нащадків, які б розкрили її через багато років.

Легенда набула популярності як серед місцевих жителів, так і серед тих, хто подорожує. Водночас міф являється частиною міфотворчості, яка намагається створити символічний зв'язок між важливою історичною подією — заснуванням Чехословацької республіки та ідеями, які тоді надихали. Не викликає подиву, що ужгородці пов'язали з Томашем Масариком легенду про таємничу капсулу часу, яка, за переказами, ховає у собі послання для нащадків. Ця оповідь набула глибокого значення завдяки постаті Масарика, якого в Ужгороді поважали не лише як політичного діяча, а і як втілення демократичних ідеалів, модернізації та європейського бачення, що оживляло розвиток міста.

Хоча історичні джерела чи архіви не містять підтверджень існування такої капсули, вона міцно оселилася в уяві місцевих жителів і стала окрасою туристичних маршрутів, що розповідають про минуле Ужгорода. Легенда відтворює ідеалізовану пам'ять про міжвоєнну Чехословаччину — епоху, яку ужгородці бережуть як час стабільності, процвітання та надії.

З часом ця капсула часу стала символом сподівання на мирне майбутнє та процвітання. Історія Масарика і пов'язане з нею передання надихають нові покоління ужгородців, спонукаючи їх дорожити зв'язком з багатою культурною спадщиною чехословацького періоду [27; 28; 43].

Сакури в Ужгороді, також стали важливою частиною культурного ландшафту міста та символізують не тільки природу та красу, а й глибоке історичне і культурне значення для місцевих мешканців. Вони стали справжньою частиною душі міста, його культурного обличчя, уособлюючи історію й традиції. Усе почалося на початку ХХ століття, коли Закарпаття ще було під владою Австро-Угорщини. Тоді японські дипломати, налагоджуючи зв'язки з імперією, привезли в подарунок саджанці сакур. Жест був не просто знаком дружби між народами — він познайомив місцевих із далеким світом

японської культури, що згодом сприяло виникненню багатьох легенд і міфів про сакури в Ужгороді.

Однак за легендою все відбувалось по-іншому. Згідно з нею, японські послы прямували до імператора Франца-Йосифа I, везучи з собою незвичні вишні в подарунок. Їхній шлях пролягав через Закарпаття, і якось вони зупинилися на ніч у Мукачеві. Звісно ж, чутки про гостей із далекої країни розлетілися містом швидше, ніж вітер. І ось вночі, поки послы спали, кілька спритних місцевих поцупили саджанці. Потім ці “трофеї” перепродали в Ужгороді, видавши їх за звичайні фруктові дерева. Так і з’явилися сакури на вулицях Ужгорода. Хоч плодів вони не дають, зате щовесни місто розквітає — і не лише квітами, а й натовпами туристів, які щороку приїжджають помилуватися на цю красу. Легенда, хоч і звучить як жартівлива байка, але чудово показує, як сакури стали для Ужгорода чимось більшим, — справжнім символом, що живе в пам’яті й культурі [44].

З початком незалежності України в Ужгороді народилася ще одна легенда — про палинку (традиційна угорська фруктова горілка) яку, як кажуть, роблять із пелюсток сакур. За переказами, міфічний напій готують з квітів, зібраних вночі, і скуштувати його можна лише нелегально, за великі гроші, у кількох закладах на Корзо (головна вулиця Ужгорода). Місцеві ресторатори, звісно, не лишилися осторонь: вигадали коктейль «Рожевий Уж» і додали його до меню, хоча його склад не має нічого спільного із сакурою. Та якщо відверто, справжнє задоволення від сакур, як і в Японії, полягає у спогляданні їхнього ніжного рожевого цвіту.

Окрім того, сакура стала частиною атрибутики для деяких урочистих заходів і свят, зокрема, традиційного святкування Великодня та Дня міста. В ці дні з сакурами пов’язано безліч народних обрядів, найчастіше пов’язаних з її квітами.

Ужгородська сакура, безсумнівно, стала частиною культурної самобутності народу, бо саме через неї це місто набрало відомість на мапі туристичних напрямків. Крім того, сакури в Ужгороді стали одним з символів

української незалежності та прагнення до відродження і збереження своєї культурної спадщини. Кожної весни вони нагадують про важливість гармонії між людиною та природою, між культурними традиціями різних народів і тим, як традиції впливають на історію міста.

Легенди формують сучасний образ міста що відіграє неабияку роль у популярності його для туристів, адже вони перетворюють історичні місця на символи, що ваблять гостей з усіх усюд. Ужгород чудово ілюструє таке явище: тут давні перекази не просто прикрашають історію, а й створюють туристичну інфраструктуру. Його минуле, пронизане романтичними оповідями, огортає відвідувачів особливою атмосферою, яку важко забути.

Серед таких історій основне місце посідає легенда про Білу Діву — таємничу примару Ужгородського замку. Оповідь не лише розкриває сумну долю доньки феодала, а й привертає увагу туристів до архітектурної та історичної цінності замку. Щороку тут оживають тематичні екскурсії: театральні дійства, що відтворюють легенду, додають нотку драматизму й занурюють гостей у світ середньовічних таємниць, що створює незабутній досвід для відвідувачів.

Та не лише замок манить подорожніх. Сакури — ніжні рожеві квіти, що стали візитівкою Ужгорода, — оповиті власною легендою про японських послів, які нібито привезли їх сюди. І саме ця історія дала початок щорічному фестивалю цвітіння сакур, коли місто на кілька тижнів перетворюється на суцільну квітучу казку, приваблюючи тисячі відвідувачів. Сакури навіть лягли в основу рекламних кампаній, через що Ужгород зажив слави «міста сакур». Такий напрям стає показом взаємодії між природою та культурою, що знайшли своє втілення в легендах. Що сприяє зростанню їх унікальної цінності, стимулюючи постійний приплив мандрівників.

Легенди надають Ужгороду особливого шарму, огортаючи його вулиці, будинки й навіть підземелля таємничою аурою. Вони не просто прикрашають місто — вони творять його унікальний образ, який запам'ятовується. Взяти хоча б розповіді про підземні ходи, що нібито з'єднують готелі «Корона» та

«Чорний орел». Хай археологи й не знайшли підтверджень усім деталям, ці загадкові тунелі все одно манять туристів. Екскурсії там — це не просто сухі факти, а справжні подорожі крізь століття, сповнені містики й інтриги. Завдяки таким історіям Ужгород оживає, а його минуле стає ближчим і цікавішим, ніж рядки в підручниках.

Такі перекази наче невидимі нитки, що зшивають покоління, поєднуючи вчорашній день із сьогоденням і завтрашнім. Вони об'єднують минуле, сучасне та майбутнє, надаючи жителям відчуття приналежності до історії своєї громади. Легенди допомагають не забувати коріння й водночас ділитися ним із гостями міста, підкреслюючи його культурну глибину.

Яскравий приклад — історія про капсулу часу, яку, за переказами, заклав Томаш Масарик під липовою алеєю. Легенда про яку повертає нас до часів, коли Ужгород увійшов до складу Чехословаччини, і запрошує молодь та туристів зазирнути в минуле, щоб відчувати його зв'язок із сучасністю. Такі розповіді викликають зацікавленість до вивчення історії міста, й зміцнюють відчуття ідентичності. Завдяки цьому Ужгород залишається не просто точкою на мапі, а живим полотном, де кожен може знайти щось своє. Водночас це сприяє зміцненню культурної ідентичності, адже національні й міжнародні історичні події вплітаються у повсякденне життя міста.

Крім того, місцеві легенди оживають у руках сучасних митців. Письменники, художники, режисери черпають із них натхнення, переплітаючи історії про Ужгородський замок, ніжні сакури чи інші знакові куточки міста у свої твори. В такий спосіб відбувається жива розмова між історією та сьогоденням, яка робить Ужгород особливим і для тих, хто тут живе, і для тих, хто лише приїжджає познайомитися з ним.

Міфотворчість тут відіграє важливу роль у збереженні історичної пам'яті. Вона пробирається на сторінки туристичних путівників, оживає у вуличних інсталяціях, звучать на фестивалях і квестах. Такі події не тільки манять туристів, а й нагадують самим ужгородцям про їхнє коріння, спонукаючи берегти й оновлювати традиції.

Саме так легенди стають чимось більшим, ніж просто красивими байками. Вони — справжній ключ до культурної ідентичності міста, що не лише тримає його спадщину в безпеці, а й допомагає йому впевнено заявляти про себе на всю країну і навіть за її межами, показуючи світові своє унікальне обличчя.

1.2. Вплив легенд на формування культурної ідентичності міста.

Культурна ідентичність – це візитна картка будь-якого міста, яка визначає його унікальність. Ідентичність формує спільні історичні події, традиції, звичаї та символи, які об'єднують людей та їхні громади. У разі відсутності таких ідентичностей, місто втрачає душу і перетворюється на набір архітектурних форм і об'єктів.

Наявність культурної ідентичності сильно корелює з туризмом у межах країни, також згуртованістю суспільства в місті та створенням нових ідей і навіть сучасним відкриттям нових бізнесів в місті. Від того, як складеться в громаді сама ідентичність, як будуть ставитись жителі до свого міста, так і буде реалізовуватись міський брендинг. Як і в будь-якій громаді, так і у міста є символи та історії, які являють собою невіддільною частиною щоденного встановлення громади [12].

Вивчення спадщини та сучасності культури міста допомагає розглянути її з усіх граней. Через власну спадщину мешканці мають можливість підтримувати зв'язок між поколіннями, надихаються на нові ідеї, які зберігають пам'ять про минулі події, що є запорукою стійкості й подальшого розвитку міста.

Тут легенди живуть поруч з міфологією. Вони являються не лише переказами якихось давніх подій, але й символами самого міста. Завдяки переказам здійснюється живий зв'язок між давниною та сьогоденням, даючи місту змогу зберегти свою неповторність.

Фольклор формує особливий культурний колорит, який наповнює кожне місто унікальними рисами. По суті, легенди допомагають передавати

корисну інформацію про знакові історичні події, значущих людей та архітектурні пам'ятки, які надалі стають частиною естетики міста. Вони надихають художників, архітекторів та кураторів для створення нових культурних майданчиків та проєктів.

Крім того, легенди слугують невичерпним джерелом ідей для формування унікального іміджу міста. Вони роблять його відомим не лише серед корінних громадян, а також і серед туристів, які прагнуть зануритися в атмосферу культурно-історичної спадщини. І саме таким чином, легенди стають основним інструментом культурного самовираження та розвитку на рівні регіону [39].

Легенди постають одним зі способів збереження історичної пам'яті. Можна сказати вони, навіть за своєю суттю, є безумовно цікавим елементом, адже дають змогу вберегти пам'ять про певні історичні події, навіть в моментах, коли документи стираються або мають абсолютно перекручені дані. Такі історії часто з'являються на стику міфології та усної творчості, за що й отримують право вважатися живими свідками історії. Наприклад, завдяки легендам суспільство може дізнатися про героїчні вчинки та визначні події, що закарбувалися у свідомості народу.

Під час усного переказу легенди набувають особливостей у вигляді культурних і емоційних рис, що характеризують певний історичний період. Вони дають змогу відчувати близькість до історії, зрозуміти, як жили люди, яких труднощів зазнавали та які ідеали сповідували. Завдяки такій динамічній формі знання у потрібний для народу момент, усна пам'ять не залишається статичною, адже вона актуалізована на нові часи.

Легенди дарують історичним подіям неповторний шарм, часом навіть важливіший за сухі факти. Саме з них постають міфи, що з часом перетворюються на важливий складник культурної спадщини. Ці оповіді не лише зберігають пам'ять про минуле, а й наповнюють його емоціями, зміцнюючи спільне відчуття минулого в серцях людей.

Подібні історії нерозривно вплітаються у культурне полотно краю, де виникли. Вони розкривають душу народу: його вдачу, переконання, традиції. Таким чином, легенди, завдяки місцевим символам та обрядам, стають дзеркалом національного характеру, показуючи, наскільки глибоким може бути коріння культури.

Одна й та сама подія з історії в різних куточках світу може обростати зовсім різними тлумаченнями у вигляді легенди, такі речі лише підкреслюють, як багато барв має культурна спадщина. У таких наративах завжди є щось своє — чи то відгомін місцевих традицій, чи то знаків природи, притаманних тій землі. Тож легенди перетворюються на незамінний засіб, для збереження національної самобутності підтримуючи її та передаючи наступним поколінням.

Зберігання культурного розмаїття сприяють національні та регіональні легенди. Вони формують неповторний образ того чи іншого регіону, що збагачує загальну картину історії світу. Кожна з легенд, як деталь великого культурного килима, вплітає свої кольори та візерунки в межах світової спадщини.

Чи помічали ви, як легенди вміють перетворювати звичайнісіньке місце на щось магічне? Як ніби хтось узяв сухі історичні факти, додав до них трохи фантазії, дрібку драматизму — і ось уже перед вами історія, яку хочеться переказувати знову і знову. І завдяки таким легендам місто отримує свій впізнаваний бренд, який приваблює як місцевих мешканців, так і туристів. Такі розповіді оживляють старі вулички, пошарпані часом будинки чи навіть закинуті двори — у них з'являється душа, свій власний характер.

Такі історії мають силу не лише зачаровувати, а й залишати слід. Вони часто використовуються в маркетингових кампаніях, на туристичних брошурах, в логотипах та сувенірній продукції, стаючи частиною екскурсій чи місцевих байок, які гіді розповідають з блиском в очах. Тут легенди створюють особливу атмосферу, через яку люди хочуть повертатися. Виходить, що ці старовинні казки не тільки тішать слух, а й тихо, але впевнено

підтримують життя міста стаючи потужним інструментом економічного розвитку через туризм.

Сьогодні сучасний брендинг міст дедалі частіше спирається на захопливі образи, щоб згуртувати всіх — і місцевих, і гостей — під одним яскравим символом. Завдяки цьому між містом і людьми виникає міцна емоційна нитка, яка не рветься з часом. Саме легенди роблять місто живим і незабутнім, пробуджуючи цікавість до його історичних куточків. Такі історії не просто прикрашають міський імідж — вони стають його серцем, що б'ється в унісон із кожним, хто сюди завітає.

Уявіть, що ви прогулюєтеся містом, а перед вами розгортаються не просто вулиці, а цілі сцени з давніх оповідей. Туристичні маршрути, натхненні легендами, перетворюють знайомі місця на справжні театри минулого, де кожен поворот приховує нову історію. Організатори екскурсій так уміло переплітають ці сюжети з реальністю, що ви буквально відчуваєте подих давно минулих часів. Такі прогулянки — не просто нагода помилуватися старовинною архітектурою. Вони відкривають двері до культури міста, дозволяючи вам відчувати, які традиції та цінності формували його душу століттями.

Під час таких турів екскурсоводи занурюють у минуле, поєднуючи реальні факти з легендами та міфами. Створюючи ефект присутності, неначе історія оживає на очах. Що перетворюється не просто на екскурсію, а на подорож, де ви самі стаєте частиною великої історичної драми. Кожен будинок, кожна тінь тут має свою душу, свою історію, і ви це відчуваєте. Маршрут проведе вас не лише повз величні пам'ятки, які знають усі, а й до тихих, прихованих куточків, які дихають минулим не менш гучно. І ось тоді місто розкривається перед вами — справжнє, живе, сповнене таємниць, які ви захочете відкривати знову і знову.

Інтеграція легенд у туристичну інфраструктуру дозволяє місту стати унікальним на туристичній карті. І саме розробка тематичних фестивалів, виставок та квестів, заснованих на місцевих переказах, залучає широку

аудиторію та створює додатковий потік туристів. Тут легенди постають не просто як казки, а магія, яка робить місто особливим, не схожим на жодне інше. Завдяки їм сюди тягнуться мандрівники — допитливі, жадібні до вражень, готові поринути в цю атмосферу. Такі історії оживають у кожному куточку, приносять життя в економіку, запалюють іскру інтересу до спадщини міста. Легенди не мертве минуле, а живий ключ до його майбутнього.

Перекази здатні вирости в міцний фундамент для єднання містян. Кожна оповідь, що переходить від батьків до дітей, ніби виплітається в їхній сутність, насичену особливим духом, що відлунює в серці кожного, хто ступає цією землею. Правдиві історії лунають не лише в буденних бесідах — вони допомагають відчутти глибокий зв'язок з містом та укріплюють суспільні відносини. Тут перекази стають орієнтирами, що ненав'язливо нагадують про наші духовні цінності й те, що вирізняє нас з-поміж інших.

Розповіді про звитягу героїв, далекоглядність володарів чи вирішальні етапи історії складають спільну історичну уяву, яка об'єднує різноманітні верстви суспільства. Саме такі історії мають силу єднати людей, чи то під час невимушеної розмови за горнятком кави, чи коли батьки розповідають їх дітям перед сном. У нашій свідомості оповіді оживають, виступаючи своєрідними містками, що сполучають сучасність з минулим та навіть заглядають у сучасність. Тут розповіді сприяють зміцненню громади, допомагаючи усвідомити, що місто не просто позначка на карті, а жива душа, яку мешканці мають спільно оберігати та плекати. Саме такі процеси відіграють ключову роль у підтримці стабільності та прогресу соціальної структури міста.

Такий культурний базис є не просто сухою інформацією з минулого, а тим, що викликає живий відгук. Він змушує пишатися тим, що було колись, і водночас підштовхує робити щось для майбутнього — берегти те, що є, і розвивати його далі. Легенди, створюють відчуття спільності. Що перетворюється не лише на слова, а й дії, наприклад, люди починають брати участь у місцевих проєктах, ходять на культурні фестивалі, допомагають як

волонтери. Такі історії буквально скріплюють громаду, роблять її міцнішою і дають поштовх до розвитку.

Популярні місцеві легенди знаходять своє віддзеркалення у багатьох сферах міського життя – від архітектурних рішень до сучасного мистецтва. Вони надихають художників, скульпторів та архітекторів на створення творів, що відтворюють унікальність самого міста. Тут втілення легенд знаходить у картинах, муралах, інсталяціях та навіть архітектурних елементах де часто символи та сюжети, взяті з місцевих переказів, що робить кожен куточок міста живим полотном для творчості. Завдяки такому дисонансу місто оживає: кожен провулок, кожна площа стає ніби сторінкою з книги, де оживають символи й сюжети, що робить його особливим.

Культурні події, фестивалі, тематичні виставки, що беруть початок із місцевих оповідань, підносять нашу спадщину до людей. Такі заходи не тільки розширюють міський календар, й наповнюють його яскравими історичними відтінками. Вони стають осередками, де мешканці разом переживають свою історію, занурюючись у звичаї та традиції. Святкова атмосфера, що виникає під час таких святкувань, породжує відчуття причетності до чогось більшого що надихає, до життя самої громади.

Легенди, як невіддільна частина місцевого культурного надбання, не ховаються в пилюці архівних фондів, вони рухаються у щоденному ритмі життя городян. Їх впроваджують у шкільні програми, екскурсійні шляхи чи навіть інтерактивні завдання, де молоде покоління через гру пізнає минуле у сучасному образі. Такий підхід не лише зберігає пам'ять про минуле, та й стимулює народження нових творів мистецтва та зміцнює громадські відносини.

Оповіді, як і раніше, відіграють вирішальну роль у формуванні культури громади, єднаючи почуття, традиції та звичаї в спільний зв'язаний наратив. У наш час вони не втрачають своєї значущості, пристосовуючись до змінних умов, не зраджуючи глибинному символізму. Оберігаючи їхнє

коріння, ми сприяємо тому, щоб такі історії жили та були особливими для наступних поколінь.

Казки й міфи наділені дивовижною силою: вони повертають до життя минуле, пробуджуючи в серцях слухачів цілу гаму емоцій та спонукаючи до роздумів. Кожна оповідь, попри свій вік чи то стародавня легенда, чи написана нещодавно історія міцно вкорінюється в культурній ідентичності суспільства. Вони скріплюють почуття єднання, що надзвичайно важливо в наш час стрімких глобальних перетворень, відіграючи значну роль у підтримці соціального прогресу.

Міфи постають не просто відлуння давноминулого, й динамічна частина культурного ландшафту міста, що впливає на його розвиток. Вони постають як ефективний засіб для збереження звичаїв, передавання етичних засад та формування єдиної самосвідомості, що сприяє суспільній єдності та стабільному поступу міста в прийдешньому.

Сучасні міста мають рідкісну нагоду інтегрувати фольклор у власні стратегії розбудови, застосовуючи його для популяризації культурної спадщини та заохочення туристів. Завдяки швидкому розвитку цифрових технологій історичні оповідання отримують нове дихання у форматах інтерактивних мобільних додатків або віртуальних екскурсій. Такі новаторські методи дають змогу зацікавити широку аудиторію, зокрема молодь, котра відкрита до сучасних способів пізнання культури.

Включення фольклору в культурні ініціативи міста не тільки допомагає у збереженні спадкових цінностей, але також сприяє зростанню економіки на фоні туристичної стратегії. Встановлення тематичних шляхів, виставок та художніх проєктів, заснованих на міських міфах, допомагає місту виділитися серед конкурентів, перетворюючи його унікальність на економічну перевагу. Такий підхід допомагає покращувати економіку і сприяти соціальному розвитку.

Легенди заохочують людей до підвищення рівня патріотизму та гордості за свій дім. Заохочення громадськості до участі в культурних заходах,

пов'язаних з історичними переказами, допомагає зберегти живу пам'ять про минуле та підтримувати діалог між поколіннями. Таким чином, міфи перетворюються не тільки на історичні звіти, але й служать інструментом у культивуванні відмінної культурної ідентичності міста [22; 35; 36; 37; 48].

1.3. Дослідження художньої спадщини митців, які відображали легендарні сюжети, пов'язані з Ужгородом.

Легенди є важливим елементом нематеріальної культурної спадщини Закарпаття. Вони не просто історії, що репрезентують тодішні події та міфологічні уявлення, а й живе відлуння життя краю, яке передається з покоління в покоління. Оповіді показують, як формувалася душа регіону, його особлива ідентичність. Історики, етнографи, культурологи не один рік розбираються в легендах, шукаючи в них ключ до розуміння історії, суспільства й мистецтва.

Серед тих, хто по-справжньому занурився в цю справу, був Володимир Гнатюк (1871–1926) — український фольклорист і етнограф, який досліджував фольклор Закарпаття. Його праці вивчають історичну обумовленість легенд та їхній зв'язок з культурними традиціями регіону. Як приклад, у його праці «Етнографічні матеріали з Угорської Русі: легенди і новели» [17], де Гнатюк досліджує фольклорні тексти Закарпаття, зокрема легенди та новели, які він зібрав під час етнографічних експедицій. Він показав, як ці розповіді виростили з переплетіння культур — русинської, угорської, словацької, — що століттями жили поруч. Гнатюк зосереджував увагу на розгляді мотивів, що зустрічаються у місцевих легендах, їхній структурі та функції в суспільстві. Його роботи доводять, що багато закарпатських легенд формувалися під впливом складної історії, в якій перепліталися різні етнічні й культурні традиції [4; 5; 6].

Одним із ключових діячів, які відіграли важливу роль у збереженні культурної спадщини Закарпаття в XIX столітті, був Олександр Духнович

(1803–1865) — письменник, священник і історик, який зробив значний внесок у вивчення та популяризацію народної культури краю. Його діяльність була спрямована на утвердження русинської ідентичності, розвиток освіти та популяризацію місцевого фольклору. Хоча Духнович не був спеціалізованим дослідником легенд, він активно збирав і записував народні перекази, казки, пісні та прислів'я. У своїх працях, зокрема в «Історія Пряшівської єпархії» [15] та «Істинна історія карпаторосів» [24], він часто вплітав народні оповіді, що містили елементи легендарних переказів. Його інтерес до усної народної творчості проявлявся також у прагненні закріпити історичну пам'ять закарпатських русинів, використовуючи перекази як джерело знань про минуле. Духнович бачив у народній творчості силу, що тримає націю разом, і прагнув зафіксувати її для майбутнього. Його роботи допомогли зберегти унікальні зразки закарпатського фольклору, що стали основою для подальших наукових досліджень. Завдяки йому багато закарпатських традицій, зокрема й легенди, не зникли, а стали фундаментом для пізніших досліджень [13; 14; 51].

Сергій Федака (22 серпня 1964, Маріуполь — 12 січня 2025, Ужгород) був видатним українським істориком, краєзнавцем, письменником та журналістом. Працюючи професором кафедри історії України в Ужгородському національному університеті та бувши членом Національної спілки письменників України, він присвятив себе дослідженню історичних обставин, що вплинули на формування закарпатського регіону, а також їхньому зв'язку з місцевими традиціями. У його роботах простежується взаємодія реальних історичних подій з народною уявою. Федака звертав увагу на те, що багато легенд Ужгорода пов'язані з його фортифікаційними спорудами, давніми храмами та визначними постатями, які залишили слід в історії міста. Його дослідження дозволяють краще зрозуміти, яким чином історія відбилася у фольклорній традиції та як вона вплинула на подальший розвиток мистецької культури регіону [32; 34; 38].

Петро Лінтур (1909–1992) — український фольклорист, етнограф і дослідник народної творчості Закарпаття. Діяльність його була спрямована на

систематичне збирання, аналіз і збереження місцевих легенд, переказів та казок, які становлять невіддільну частину культурної спадщини регіону. Його збірник, як-от «Зачаровані казкою: Українські народні казки Закарпаття в записах П. В. Лінтура» [19], став джерелом для художників та дослідників культури. У цьому виданні він представив багатий спектр фольклорних текстів, що розкривають історію, світогляд і вірування закарпатців. Лінтур приділив особливу увагу легендам про історичні місця, визначні події та природні явища, які згодом стали основою для візуального мистецтва. Його дослідження сприяли популяризації регіонального фольклору серед митців, які черпали з них сюжети для своїх творів. Лінтур обожнював історії про карпатських опришків, про таємничі шепоти в лісах чи дивні явища в горах — ці сюжети потім оживали на полотнах таких майстрів, як Михайло Бокшай, Гаврило Глюк та інших закарпатських художників [11].

Іван Хланта (нар. 1941) — український літературознавець, фольклорист та етнограф, який присвятив свою наукову діяльність вивченню усної народної творчості Закарпаття. Його дослідження є важливими для розуміння того, як фольклор впливав на розвиток мистецтва регіону. У своїй роботі «Закарпатські замки у легендах, переказах та літературних творах» (1995) [45] досліджує взаємозв'язок між історичними замками Закарпаття та місцевими легендами, переказами й літературними творами. Книга містить художньо оформлені легенди та перекази, зібрані з кінця XIX століття до 1990-х років, а також літературні твори, натхненні цими історіями. Тут Хланта не просто переказує історії — він розкривав, як вони надихають письменників і художників, стаючи мостом між минулим і сучасністю [25].

Наукові роботи Володимира Гнатюка, Олександра Духновича, Сергія Федака, Петра Лінтури та Івана Хланти сприяли значному збереженню та осмисленню закарпатських легенд, ставши не лише для фольклористичних досліджень, а й важливим джерелом натхнення. Вони вдихнули в ці легенди нове життя, не дозволивши їм розчинитися в часі.

Закарпатські художники нерідко зверталися до місцевих легенд,

використовуючи їх як основу для створення унікальних художніх образів. Для митців цього краю легенди стали справжнім джерелом натхнення, з якого виростали унікальні образи, живі образи, сповнені емоцій. Художники не просто переказували ці історії на полотнах — вони вплітали в них символи й почуття, що відкривали ідентичність та характер. Так народжувалося мистецтво, яке говорить із нами про минуле, залишаючись водночас близьким і зрозумілим сьогодні.

Найпоширенішою темою у живописі та графіці, яка особливо приваблювала закарпатських художників, є образ Ужгородського замку. Історії про графиню та її трагічну долю, про захисників фортеці та містичні події, пов'язані з її стінами, неодноразово ставали предметом художньої інтерпретації. Тут замок поставав як живий герой, що ніс на собі відбиток часу.

Також важливим напрямом є осмислення персонажів закарпатських легенд — духів лісів, а також гір, чи історичні постаті, чия діяльність була оточена численними переказами та легендами. Художники не просто малювали їх — вони вдихали в ці образи щось понад, стилізуючи їх так, щоб підкреслити загадковість і глибину. Наприклад, образ замку часто постає як символ непохитності та історичної пам'яті, тоді як гірські пейзажі та річкові простори підкреслюють зв'язок людини з природою та її духовний вимір. Такі образи роблять картини багатошаровими: за красою форм і кольорів ховаються сенси, які змушують задуматися, відчувати щось глибше.

Характерною рисою закарпатських художників є поєднання народних мотивів із сучасними художніми стилями. Так, у творчості Михайла Бокшая чи Адальберта Ерделі можна знайти як традиційні реалістичні зображення легендарних місць, так і символістичні композиції, що передають глибокий емоційний зміст фольклорних сюжетів. Такі роботи постають як розмова через віки, де минуле оживає й говорить із нами сучасною мовою.

Значним є також внесок митців, які працювали в напрямі сакрального мистецтва, зокрема у створенні храмових розписів та іконографії, де також

чути відлуння місцевих легенд. Тут є не тільки релігійні сюжети, а також їхні вірування й оповіді, що береглися поколіннями. Такі твори стають не просто частиною храму, а й частиною культури краю.

Отже, закарпатські легенди не лише стали сюжетами для картин. Вони стали основою, на якій виросла візуальна культура регіону. Художники, переосмислюючи ці історії, створювали образи, що з'єднують пам'ять про минуле, народні традиції та сміливі пошуки нового. Та найбільша сила закарпатського мистецтва — у його здатності бути одночасно глибоко вкоріненим у традицію й відкритим до сучасності [21].

Одним із митців, які відображали легенди Ужгорода у своїй творчості був Йосип Бокшай. Йосип Бокшай (1891–1975) — видатний український маляр і педагог, один із тих, хто стояв у джерел закарпатської школи живопису. З'явився на світ у селі Кобилецька Поляна, в родині греко-католицького священника. Від малого віку був захоплений мистецтвом, навчався в Мукачівській гімназії, а з 1910 року — у Будапештській академії мистецтв, де його наставником був Імре Ревес.

Призваний у 1914 році до австро-угорської армії, а з 1915 року, опинившись у російському полоні, працював у Катеринославі. Повернувшись у 1918 році, оселився в Ужгороді, де викладав малювання та активно займався творчістю.

Вже разом, у 1927 році, з Адальбертом Ерделі заснував першу художню школу на Закарпатті. У 1931 році вони заснували Товариство діячів образотворчих мистецтв Підкарпатської Русі, а в 1940 — Союз підкарпатських художників.

Після приєднання Закарпаття до СРСР Бокшай став одним із лідерів місцевої Спілки художників. У 1951–1957 роках викладав у Львівському інституті прикладного та декоративного мистецтва, а в 1958 році був обраний членом-кореспондентом Академії мистецтв СРСР.

Його творчість тісно пов'язана з природою Закарпаття — горами, ріками та долинами, які він зображав із реалістичною точністю, додаючи

емоційної глибини. Бокшай любив теплі кольори — бурштинові, теракотові, смарагдові — які наповнюють його роботи спокоєм і затишком. Гра світла й тіні додавала драматизму, особливо в релігійних сюжетах, де добро і зло борються на межі видимого.

Фольклор і легенди краю стали для нього невичерпним джерелом. Через свої твори він ніби будував мости між реальним світом і тими давніми переказами про героїв і святих, що жили в пам'яті людей. Особливо це відчувається в його сакральному мистецтві — іконах і церковних розписах. Тут біблійні сюжети переплітаються з місцевими оповідями про чудеса, створюючи їхнє унікальне звучання.

Серед його знакових творів — картина «Дари св. Миколая» 1927 р. (див. Додаток 1, рис. 1.1) — релігійний твір, створений для єпископської каплиці в Ужгороді, де зображено святого Миколая, який роздає дари дітям. Чи «Богородиця з Дитям та учнем» 1930 року (див. Додаток 1, рис. 1.2) з символами захисту з народних переказів або «Стара Верховина» 1968 року (див. Додаток 1, рис. 1.3), що гармонійно з'єднує природу й сакральну архітектуру, підкреслюючи духовну єдність регіону. Варто згадати також про його монументальні полотна «Святі землі Руської» (1935) (див. Додаток 1, рис. 1.4), та «Притча про блудного сина» (1935) (див. Додаток 1, рис. 1.5), які переплели біблійні історії з народними легендами, наситивши їх глибоким змістом. Бокшай приділяв особливу увагу Ужгороду — місту, яке стало не тільки його домівкою, але й невичерпним джерелом натхнення. У роботі «Ужгородський замок» (1960) (див. Додаток 1, рис. 1.6) він представив міський пейзаж з його унікальною архітектурною родзинкою — фортецею, яка символізувала історичну спадщину краю. Інші його твори, такі як «Базар в Ужгороді» (1927) (див. Додаток 1, рис. 1.7), та «Вид Ужгорода» (1928) (див. Додаток 1, рис. 1.8), також увиразнюють міське буття та його мешканців, зберігаючи пам'ять про минуле.

Йосип Бокшай залишив по собі не просто спадщину, а частинку самого Закарпаття — його легенд, його тиші, його сили. Його мистецтво — це голос

людини, яка любила свій край, і зуміла показати його світові, зберігши при цьому глибину й вагу академічної традиції [1].

Адальберт Ерделі, справжнє ім'я — Бейла Михайлович Гриць, з'явився на світ у 1891 році в селі Загаття, що на Закарпатті, в сім'ї сільського педагога. У період з 1911 по 1915 рік здобував знання в Будапештській академії мистецтв під керівництвом Імре Ревеса та Кароя Ференці, де сформував власний художній стиль. У 1916 році оселився в Мукачеві, а згодом, у проміжку з 1922 по 1926 рік, підвищував професійну майстерність у Мюнхені.

У 1927 році в Ужгороді, спільно з Йосипом Бокшаєм, започаткував Ужгородську художню школу, а в 1931 році — Товариство митців образотворчого мистецтва в Підкарпатській Русі. Протягом 1929–1931 років проживав у Парижі, де познайомився з імпресіонізмом та фовізмом, долучався до виставок, на яких експонувалися роботи Анрі Матісса, П'єра Боннара та інших.

Ерделі створював роботи в жанрах пейзажу, портрету та натюрморту, поєднуючи мотиви Закарпаття з європейськими художніми течіями. Його картини вирізняються насиченістю кольорів, динамізмом, та глибоким зв'язком з природою, та культурою Карпатського краю.

Крім власної творчості, Ерделі активно займався педагогічною діяльністю: у Мукачівській гімназії, Ужгородській учительській семінарії, а також, у період з 1945 по 1955 рік — в Ужгородському училищі прикладного мистецтва. Серед його вихованців — Андрій Коцка, Адальберт Борецький, Ернест Контратович, Золтан Шолтес, Василь Бурча, Єлизавета Кремницька, Ференц Семан, Володимир Микита, та чимало інших.

Помер у 1955 році в Ужгороді. Його творчий доробок зберігається в музеях України та інших країн, а його ім'я увічнено в пам'ятниках і навчальних закладах. Ерделі залишив по собі не лише художні полотна, а й цілу школу світосприйняття [49].

Щодо творчості, Ерделі сконструював власний мистецький стиль, де органічно переплелися елементи імпресіонізму, постімпресіонізму та фовізму.

Такий підхід відкрив митцю шлях до створення унікальної візуальної мови, що спиралася на виразний колір, узагальнення форм та ритмічне розміщення об'єктів у просторі. Працюючи в жанрах портрета, пейзажу й натюрморту, саме пейзажі, присвячені Ужгороду та Карпатам, стали визначальними у його творчості.

У своїх роботах Ерделі фіксував не лише видимий світ, але й настрій доби, культурну ідентичність краю. Він був глибоко занурений у міфологію та історію Закарпаття, зокрема Ужгорода, і часто висловлював у картинах саме ці теми — через архітектуру, природу чи загальний настрій композицій. Його мистецтво не було відстороненим спогляданням: воно завжди було співпереживанням, діалогом із навколишнім середовищем.

Однією з ранніх робіт, що демонструє його погляд на міський простір, є «Вулиця в Ужгороді» (1920) (див. Додаток 1, рис. 1.9). У цій картині художник передає атмосферу міжвоєнного Ужгорода — спокійного, затишного, наповненого сонячним світлом. Завдяки своїй експресивній палітрі Ерделі вдалося показати не лише архітектуру вулиці, а і її характер — теплий, камерний, людяний. Робота демонструє риси нового стилю, що формувався у митця саме в період відходу від академічної точності на користь настроєвого живопису.

У пізнішій роботі «Місто Ужгород восени» (1950) (див. Додаток 1, рис. 1.10) зображено пейзаж осіннього Ужгорода, ймовірно, в районі Тихого. Композиція вирізняється багатою колірною палітрою з домінуванням жовтих, помаранчевих та бурих тонів, що створює відчуття затишної осінньої меланхолії. Ерделі тут не лише відтворює краєвид, а прагне передати внутрішній стан міста, його «душу», приховану у ритмах дахів, силуетах дерев і прозорому повітрі осені.

Ще один важливий твір, пов'язаний з тематикою Ужгорода, — «Осінь. Ужгородський замок» (1930) (див. Додаток 1, рис. 1.11). У роботі фігурують осінні дерева, а сам замок зображено радше як фон, та навіть тут він не втрачає своєї величності, бо є символом міста, пам'яткою його тисячолітньої історії.

Ерделі обирає осінній контекст не випадково, адже саме в такий період дерева набувають особливого жовтого кольору, а замок у далині набирає майже прозорий тон, що символізує його не лише як історичну будівлю, а і як носія часу, культурної пам'яті. Тут художник поєднує монументальність форми із живим диханням природи.

Таким чином, творчість Ерделі не можна сприймати лише як мистецтво форми чи кольору, адже це глибока спроба візуалізувати сутність місця, часу й людини. Через Ужгород, Карпати, осінні кольори чи старі вулиці він розповідав щось значно більше: про зміну поколінь, про єдність природи й культури, про пошук стилю, вкоріненого у власній землі, але відкритого до Європи.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що Адальберт Ерделі зробив значний внесок у розвиток не тільки закарпатської, а й загальноукраїнської мистецької школи ХХ століття. Його роботи — не просто художні полотна, а емоційні хроніки життя і культури Закарпаття. Через них ми бачимо Ужгород інакшим — живим, поетичним, сповненим краси й смислів, що збереглися до сьогодення.

З наступним поколінням митців Закарпаття пов'язане ім'я Федора Манайла (1910, с. Іванівці, нині Мукачівський район Закарпатської області) — українського художника, який працював у живописі та графіці, театрального декоратора й педагога. Він народився в родині шкільного вчителя, учасника Першої світової війни, і вже в дев'ятирічному віці втратив батька.

Середню освіту здобув у Мукачівській реальній гімназії (1928), потім став студентом Вищої художньо-промислової школи в Празі, де навчався до 1934 року під керівництвом Е. Гофбауера та З. Кратохвіла. Важливим етапом у його творчому формуванні стали відвідини Франції у 1930 році — досвід, що значно вплинув на його мистецький світогляд.

Після повернення на Закарпаття 1936 року почав викладацьку діяльність спершу в рідному селі, а пізніше (1937–1945) — в Ужгородській ремісничій школі. У період з 1945 по 1955 рік працював в Ужгородському

училищі прикладного мистецтва.

Став членом Спілки художників України 1946 року, де очолив закарпатське відділення. З 1947 року працював головним художником Закарпатського обласного будинку народної творчості. У 1976 році був ушанований званням народного художника УРСР. Попри визнання, найбільшими цінностями для Манайла залишалися мистецтво та любов до рідного краю.

Федір Манайло працював у галузі станкового та монументального живопису, графіки, художнього оформлення театральних постановок. Його творчість — це розповідь про життя закарпатців, про їхні свята, обряди, про те, у що вони вірили й що любили. Він творив усе: від ніжних пейзажів і натюрмортів до монументальних мозаїк, якими прикрашав будівлі. Кожен його твір — як лист із рідного краю, де відчувається тепло людських рук і глибина народної душі. Особливе місце в його спадщині займає книжкова графіка. Саме він оформив повість Івана Франка «Захар Беркут» (див. Додаток 1, рис. 1.12), твори Марка Черемшини та Ольги Кобилянської, а ще — збірки фольклору. У цих роботах видно, як трепетно він ставився до кожної деталі, намагаючись зберегти для нас голоси минулого.

У своїх полотнах Манайло нерідко звертався до міфічних історій та зображень Ужгорода. Скажімо, у роботі «На Івана Купала» (1933) (див. Додаток 1, рис. 1.13) він відтворює обряди цього святкування, передаючи ауру чарів та народних вірувань.

З-поміж його мальовничих творів особливо виділяється картина «Колядники йдуть» (1970) (див. Додаток 1, рис. 1.14), що зображує традиційний зимовий звичай колядування на Закарпатті. Робота передає, в особливому мистецькому стилі художника, дух свята та єдності, притаманний Закарпатському регіону.

У пейзажному жанрі можна розглянути картину «Карпатський пейзаж» (1970) (див. Додаток 1, рис. 1.15), яка передає пишноту та красу гірського краю, передаючи глибоку прихильність митця до рідної землі.

Його творчість також містить мозаїчні панно, виконані з натурального каменю, смальти, скла, кераміки та деревини. Наприклад, 1967 року році він трудився над оформленням ресторану «Скала» в Ужгороді (див. Додаток 1, рис. 1.16), створюючи ескізи мозаїчної рельєфної скульптури.

Федір Манайло покинув цей світ 1978 року в Ужгороді, але його мистецтво не замовкло. Воно й досі говорить із нами — тихо, але виразно. Дивлячись на його полотна чи гортаючи сторінки книг, які він оформив, відчуваєш, ніби Закарпаття простягає тобі руку через роки. Це не просто академічні роботи — це жива історія, сплетена з любові до свого народу й краю.

Його життя — приклад того, як можна залишатися вірним собі, не женучись за гучними званнями чи славою. Федір Манайло творив не для музеїв чи критиків, а для людей — тих, хто живе поруч, і тих, хто прийде після. І в цьому, мабуть, його найбільша сила [29].

Антон Шепя (17 квітня 1928, Підгоряни, нині частина Мукачєва — 4 липня 2014) — український живописець, педагог і Заслужений художник України, людина, чиє життя і творчість стали живим віддзеркаленням душі Закарпаття. Народився він у селі Підгоряни, в підніжжі мальовничих схилів Карпат, у багатодітній родині хліборобів. У шість років Антон пережив утрату мами. З дитинства він виявляв інтерес до малювання. Воно стало для нього способом вилити на папір те, що не вміщалося в словах.

Не маючи за плечима спеціальної підготовки, 1948 року Антон зважився на сміливий крок — подався до Львова, щоб здобути освіту в мистецтві. Там, у Львівському інституті прикладного та декоративного мистецтва, він навчався на факультеті монументального живопису під керівництвом таких майстрів, як Йосип Бокшай, Роман Сельський та Іван Гуторов. Після завершення навчання в інституті 1954 року Шепя повернувся на рідне Закарпаття, де поринув із головою в галузь станкового та монументально-декоративного живопису.

Роботи Шепи з 1957 року почали з'являтися на республіканських,

всесоюзних і навіть міжнародних виставках, а 2008 року його внесок у мистецтво відзначили званням Заслуженого художника України. Його роботи відзначаються яскравим колоритом і репрезентують життя та побут закарпатського краю.

Він часто звертався до народних обрядів і вірувань Закарпаття. У його картинах оживають традиційні свята — Івана Купала з його вогнищами чи різдвяні колядки з їхньою тихою радістю. Наприклад, у роботі «Весна в Карпатах» (1970) (див. Додаток 1, рис. 1.17) Шепи за допомогою глибоких, насичених кольорів передає таємничість карпатських лісів — тих, що в народних переказах шепочуться з духами й легендами. Він майстерно вплітав у свої полотна елементи народної вишивки, орнаменти й навіть іконографію, що зближувало його живопис із народними віруваннями. Його стиль поєднує реалістичне зображення з декоративністю, створюючи візуальний фольклор, який передає традиції та перекази Закарпаття.

Виняткове місце у творчому доробку Шепи належить роботі «Карпатська легенда» (1968), що була створена для ресторану «Лісова пісня» поблизу Буштина. Цей монументальний твір, виконаний у техніці розпису по керамзитній штукатурці, перетворився на втілення єдності народних міфів та сучасного мистецького бачення автора. Попри те, що оригінальна робота та ескізи не збереглися, її важливість та слід в історії мистецтва залишаються значущими.

У серії робіт «Моє Закарпаття», що були створені в період перебування Шепи у Києві, художник ідеалізував свій рідний край, зображуючи його красу крізь призму фольклорних мотивів, народних святкувань та обрядів. Картини цієї серії вирізняються мозаїчністю композицій, широкими мазками та яскравими кольорами, що підкреслює зв'язок митця з закарпатською культурою.

Тут такі роботи, як «Вечорниці» (1968) (див. Додаток 1, рис. 1.18) та «Вечорниці» (2003) (див. Додаток 1, рис. 1.19), слугують яскравими прикладами звернення Шепи до теми народних традицій та звичаїв. На своїх

полотнах художник змальовує передвечірні зібрання молоді — чи то, як на першій роботі, дівчат і хлопців з танцями та спілкуванням, передаючи атмосферу закарпатських вечорниць. Через насичені кольори та динамічні композиції Шепа передає живу енергію та культурну спадщину свого краю.

Антон Шепа пішов із життя 4 липня 2014 року, але залишив по собі не просто картини — він залишив частинку Закарпаття, його духу й краси. Його творчість стала мостом між минулим і сьогоденням, між простими людьми та високим мистецтвом. Вона нагадує нам, звідки ми родом і чому важливо пам'ятати своє коріння. Творчість митця є важливою частиною закарпатської художньої школи та українського мистецтва загалом, відображаючи глибокий зв'язок між мистецтвом та культурною спадщиною регіону [8].

Щодо теми впливу закарпатських легенд на сучасне мистецтво — воно вирізняється унікальним синтезом традиційних елементів і новаторських підходів, що проявляється у переосмисленні народних легенд, зокрема тих, що пов'язані з Ужгородом та регіоном загалом.

Місцеві художники беруть старовинні перекази — про духів Карпатських лісів, таємничі замки, героїв, чий подвиги стали міфами, — і перетворюють їх на щось нове, актуальне, зрозуміле сьогоденню. Спроба розібратися, як саме закарпатські легенди оживають у мистецтві, як наукові дослідження стають їхньою основою і чому цей регіон займає особливе місце в європейському культурному просторі, має на меті пояснити такий феномен. Бо фольклор тут є формою зв'язку поколінь і засобом формування ідентичності краю.

Сто років тому закарпатські творці могли лише малювати сюжети з міфів, наприклад князя Лаборця на тлі ріки що вирує. Проте сьогодні вони не обмежені простим переказом. Сучасні художники можуть застосовувати нові форми, кольори, текстури й особливо технології, щоб ми мали змогу не тільки побачити легенду, а також відчувати її глибину.

Однією з ключових тенденцій є використання мультимедійних технік і цифрових інсталяцій. Сучасні технології, такі як віртуальна (VR) та доповнена

реальність (AR), відкривають можливості для створення інтерактивних експозицій, які не лише відтворюють легендарні сюжети, а й залучають глядачів до активної взаємодії з ними. Зокрема, проєкт студентів Ужгородського національного університету «Дефігурант», у межах якого вони створили інтерактивну карту з позначеннями всіх мініскульптур міста. Кожна скульптура супроводжується авторськими історичними нарисами, що розповідають про її історію та значення, поєднуючи цифрові технології з культурною спадщиною. Один із прикладів проєкту — мініскульптура «Міфи закарпатських замків», яку створив Роман Мурник до 1130-ї річниці Ужгорода у вересні 2023 року. Ця робота на бастіоні Ужгородського замку — не просто прикраса. У ній зібрані образи з місцевих легенд: від князя Лаборця, який боровив ці землі, до графа Дракули, чия тінь досі блукає в уяві туристів. Кожна деталь цієї скульптури — це маленький ключ до великої історії, який спонукає зупинитися, задуматися і, можливо, відкрити книгу чи карту, щоб дізнатися більше [46].

Ще один приклад — фотозона в Ужгородському замку. Портрет Білої Диви, створений штучним інтелектом Василем Габорецем, дозволяє відвідувачам не лише сфотографуватися, а й відчувати себе частиною легенди. У проєкті «Живе кіно: Міфи забутих предків» міфи Закарпаття оживають через анімацію, майстер-класи й онлайн-трансляції. Усе це робить фольклор не просто музейним експонатом, а чимось живим, до чого хочеться доторкнутися руками [26].

У межах міжнародного проєкту Heritage 3D відбувається 3D-сканування споруд та експонатів Ужгородського замку, що дає змогу створити цифрові копії архітектурних деталей та об'єктів, які на цей час зберігаються у музеї, гарантуючи їхнє збереження відкритість і доступність для науковців і туристів [2].

І саме таким чином, митці вправно поєднують новітні технології з вивченням та показом місцевої міфології, відкриваючи її для розуміння та зацікавлення широкого загалу.

За таким захопливими проєктами стоїть не просто креатив, а ще й кропітка робота дослідників, які десятиліттями збирали та досліджували закарпатську фольклорну спадщину. Такі особистості, як Іван Хланта та Петро Лінтур, стали справжніми оберегами легенд. Хланта у своїх працях показав, як образи карпатських лісів, гір і річок у мистецтві — це не просто пейзажі, а глибокі символи зв'язку людини з природою, її корінням і духовністю. Лінтур у збірці «Народні балади Закарпаття» 1959 року [31] зберіг автентичні сюжети, які тепер надихають художників, режисерів і навіть програмістів. Завдяки таким людям у митців є міцний фундамент — не просто фантазії, а реальні історії, перевірені часом.

Науковці не лише збирають, а й допомагають осмислювати. Конференції, такі як «Історичні джерела ідентичності сучасних слов'ян» у 2023 році, об'єднують дослідників і митців у живому діалозі. Молодь, яка приходить на такі заходи, не просто слухає — вона береться за проєкти, шукає способи розповісти про спадщину так, щоб це зачепило і ровесників, і старших. Саме наука дає мистецтву ту глибину, яка робить його не просто красивим, а й значущим [30].

Закарпатське мистецтво, яке ґрунтується на фольклорних образах і легендах, займає особливе місце в європейській культурній панорамі завдяки своїй самобутності та здатності вести діалог з іншими традиціями.

По-перше, закарпатське мистецтво вирізняється синтезом східноєвропейських і центральноєвропейських впливів, що робить його унікальним у контексті континенту. Легенди Закарпаття, сповнені символів природи, містики й людської долі, перегукуються з кельтськими переказами про духів лісів та балканськими історіями про героїв і прокляття. Вони говорять про те, що є близьким сучасній Європі: гармонію з довкіллям, пошук коренів, боротьбу за свою ідентичність.

Виставка «Це моя земля, це моя країна — Україна!» у 2022 році в Ужгороді стала прикладом того, як закарпатське мистецтво може бути водночас самобутнім і частиною великого європейського полотна. На ній були

представлені роботи понад 20 митців з різних областей України. Ця виставка продемонструвала, як різні художні школи об'єднуються, відображаючи красоти Закарпаття та сприяючи інтеграції українського мистецтва в європейський контекст [3].

Сучасне мистецтво Закарпаття — не просто відлуння минулого, а живий рух, який бере легенди як основу, але не боїться експериментувати, шукати нові форми й звучання. Воно тримається своїх коренів — завдяки науковцям, які зберігають і осмислюють фольклор, і художникам, які дають йому нове життя. А ще воно дивиться у світ, стаючи частиною європейської культури, не втрачаючи своєї унікальності. У цьому поєднанні традицій і новаторства, локального і глобального — його сила і його майбутнє.

Висновки до розділу.

Легенди Ужгорода, тісно переплетені з історичним і культурним розвитком міста, є невіддільною частиною його ідентичності. Ці оповіді, що передаються з покоління в покоління, формують культурний код регіону, зміцнюють соціальну єдність і підкреслюють туристичну привабливість міста. Вони виступають символічним мостом, що з'єднує минуле із сучасністю, надаючи Ужгороду особливого шарму та глибини.

Місто постає як своєрідний простір, де видимі пам'ятки, такі як Ужгородський замок, старовинні катакомби чи Липова алея, врівноважено підсилюються невидимим скарбом: оповідями, переказами, легендами. Такі історії, еволюціонували крізь віки, зберігаючи відгомони давніх подій та водночас наповнюючись новими значеннями, перегукуючись із сьогоденням. Наприклад, легенда про Білу Діву, сповнена трагізму й романтики, не лише увиразнює історичні реалії, а й надихає на створення туристичних маршрутів і культурних подій, що приваблюють гостей міста.

Розташований на перехресті торговельних, політичних і культурних шляхів, Ужгород завжди був осередком взаємодії різних народів і традицій. Це позначилося на багатстві його фольклору, у якому простежуються слов'янські,

угорські, єврейські, чеські та інші впливи. Легенди, що увібрали в себе історичну пам'ять і уявлення різних епох, допомагають місту зберігати свою автентичність, водночас адаптуючись до сучасного урбаністичного життя.

Сьогодні легенди Ужгорода набувають нових форм і значень. Вони вже не обмежуються усною традицією, а стають частиною туристичних проєктів, культурних фестивалів і мистецьких ініціатив. Така інтеграція сприяє формуванню нової культурної політики міста, де фольклорні сюжети слугують не лише збереженню ідентичності, а й розвитку туризму, освіти та міського брендингу. Легенди стають інструментом, що пожвавлює економіку та зміцнює соціальні зв'язки.

Особливе місце легенди займають у культурному самовираженні Ужгорода. Вони надихають митців — художників, письменників, режисерів — на створення творів, які переосмислюють минуле в сучасному контексті. Творчість майстрів, таких як Йосип Бокшай, Адальберт Ерделі та Петро Лінтур, відкриває глибоку повагу до народних традицій, що оживають у їхніх картинах, книгах і театральних виставах.

Отже, перекази про Ужгород постають значно більшим, ніж просто красиві історії про минуле. Вони є чинним елементом історичної пам'яті, культурного фундаменту та самобутності регіону. Саме завдяки їм місто зберігає зв'язок між різними епохами, насичуючи свій образ особливим змістом і залишаючись неповторним в умовах глобалізації. Міфотворення Ужгорода не тільки поглиблює його історію та важливість, а й відкриває нові можливості для прогресу, роблячи місто близьким і зрозумілим для кожного, хто хоче відчувати його душею.

РОЗДІЛ II. ЛЕГЕНДА УЖГОРОДСЬКОГО ЗАМКУ

2.1. Процес виникнення творчого задуму, пошук художнього образу, композиції, ескізування.

Ідея створення твору виникла під час відвідин Закарпатського обласного краєзнавчого музею імені Тиводара Легоцького, розташованого на території Ужгородського замку. Під час екскурсії було почуто легенду про Білу Діву — містичний образ, що, за переказами, з'являється вночі на території замку у вигляді привида молодої дівчини в білому. Особливе враження справив сучасний музейний елемент — голограма Білої Диви, яка дозволяє не лише побачити, й емоційно відчувати атмосферу легенди. Цей досвід став поштовхом до художнього осмислення легенди, в якому переплелися особисті переживання, відлуння минулого і чарівність закарпатського фольклору.

Прагнення передати трагізм жіночої долі, зрадженої обов'язком та часом, стало вирішальним імпульсом до створення образу — вразливого, але духовно стійкого. У процесі підготовки було зібрано візуальний матеріал, що включав фотографії архітектури, інтер'єрів та навколишніх пейзажів замку. Також були зібрані твори, близькі за тематикою, виконані в сучасних і традиційних техніках, зокрема: робота Даніеля Ескріджа «The lonely ghost of October» (див. Додаток 2, рис. 2.1), полотно Михайла Клодта «Іван Грозний і тіні його жертв» (див. Додаток 2, рис. 2.2), а також картина Жоржа Ру «Привид» (див. Додаток 2, рис. 2.3). Це дозволило лило глибше зануритися в атмосферу простору, де могла розгортатися легенда, та сформувати автентичну художню мову.

Композиційне вирішення базується на контрасті між стійкою, масивною архітектурою замку та ефемерністю постаті Білої Диви. Її образ, хоча й умовно вписаний у простір, візуально вирізняється світловою плямою та емоційною напругою погляду. Такий контраст підкреслює драматизм її долі, й водночас нерозривний зв'язок героїні з місцем її трагічного вибору. Це

— спроба зупинити мить, коли минуле і сьогодення зустрічаються в одному погляді.

2.2. Пошуки колористики й технологічного вирішення.

Пошук колористичного та технологічного рішення для картини на тему «Легенда Ужгородського замку» мав вирішальне значення для передачі її наративного й емоційного змісту. З огляду на містичну природу легенди, основним композиційним завданням стало створення контрасту між темною, майже непроникною нічною темрявою та світлим, ледь відчутним, майже ефемерним образом Білої Диви.

Перший етап підготовки передбачав створення серії з ескізів простим олівцем, всього було виконано 5 пошукових ескізів (див. Додаток 2, рис. 2. 4). Начерки були спрямовані на визначення оптимального ракурсу постаті героїні, її співвідношення з архітектурним фоном, а також характеру освітлення. Зрештою, було обрано варіант, який найбільш точно відображав задум: привид у повний зріст, розташований на тлі замкової споруди, видніється вдалині, під важким хмарним небом. Така композиція підкреслювала ізолюваність образу та його зв'язок із локацією.

Наступним кроком став колористичний пошук, проведений на полотні розміром 30×40 см з використанням олійних фарб (див. Додаток 2, рис. 2.5). Етап дав змогу дослідити взаємодію світла та тіні, обрати ефективно розміщення тональних акцентів, а також візуально протестувати колірну схему. Після серії проб було обрано холодну гаму: сіро-сині та синьо-зелені відтінки, які створюють відчуття містичної напруги й глибини. Фігура Білої Диви, виконана у світлих білих тонах із додаванням ледь помітного жовтуватого світіння, утворює контраст, підкреслюючи її відстороненість від матеріального світу й водночас присутність у ньому.

Використання олійних фарб у роботі дозволило передати суть кольору, плавності переходів, а також створити ефект «живого саява» образу. Передній план із фактурною пропискою трави й дерев формує візуальну основу, що

контрастує з легкістю привида. Композиція побудована так, щоб привертати увагу глядача від темної нижньої частини полотна до світлої вгорі, посилюючи драматичну напругу.

Окремої уваги було приділено характеру неба, де мазки виконані м'яко, з тональним нашаруванням. Такий підхід створив тривожну атмосферу, що відповідала настрою легенди. Замок, своєю чергою, зображений стримано, з мінімальною деталізацією, щоб не відтягувати увагу від головного образу, і зберегти глибину перспективи й відчуття простору.

Обраний підхід до колористики й техніки виконання забезпечив гармонійне поєднання пластичних і змістових елементів картини. Це дозволило не лише відтворити легенду в зоровому вимірі, а й розкрити її в глибшому, філософському ключі, наголошувати на символічному значенні образу Білої Діви та її місця в культурній спадщині Ужгорода.

2.3. Основна робота над твором, завершальна стадія.

Після завершення підготовчих етапів — пошуку композиції, вибору колірної гами та створення ескізу, настав час для втілення задуму на основному форматі 60×80 см. Цей етап був вирішальним: саме тут ідея мала набути повноти, а композиція — гармонії й художньої сили. Кожна деталь вимагала уваги, адже від цього залежала глибина й цілісність роботи.

Перенесення зображення на полотно більшого формату ґрунтувалося на затвердженому ескізі. Я прагнула зберегти пропорції ключових елементів — силуету героїні, архітектурного тла, лінії горизонту, гри світла. Важливо було знайти рівновагу: композиція мала залишатися спокійною, але водночас нести в собі внутрішню енергію, що притягує погляд. Більший розмір полотна дозволив заглибитися в деталі, зробити мазки виразнішими, а ритм ліній і співвідношення планів — більш витонченими.

Робота велася олійними фарбами, шар за шаром, у класичній техніці — від загальних обрисів до тонкої деталізації. Особливої уваги вимагав образ Білої Діви. Освітлення будувалося так, щоб героїня ніби випромінювала м'яке

світло: теплі кремово-жовті відтінки її постаті контрастували з глибокими синьо-сірими тонами фону. Це створювало враження, ніби вона виринає з темряви — як символ нев'янущої пам'яті, що живе в легенді.

На фінальному етапі я зосередилась на гармонії. Архітектурні обриси замку, нічне небо, каміння на передньому плані, світлотіні на фігурі — усе це вимагало делікатного доопрацювання.

Робота стала втіленням не лише технічної майстерності, а й глибокого відчуття легенди (див. Додаток 2, рис. 2.6). Образ, що народився на полотні, поєднав у собі чіткість композиції, емоційну силу та зв'язок з історичною пам'яттю. Він покликаний не просто вражати, а пробуджувати в глядачеві думки про спадщину, що живе в кожній історії, яку ми бережемо.

Висновки до розділу.

Опрацьована художня робота, заснована на легенді про Білу Діву Ужгородського замку, є результатом глибокого концептуального та пластичного дослідження, у якому органічно поєдналися особистий досвід, культурна пам'ять і професійна майстерність. Від моменту виникнення творчого задуму до реалізації твору на великоформатному полотні мною послідовно здійснювалися усі ключові етапи художнього процесу — від емоційного імпульсу, породженого контактом з артефактом музейного простору, до втілення складного образу у зрілу художню форму.

Зародження ідеї було тісно пов'язане з культурно-історичним середовищем Закарпаття. В основі твору лежить спроба осмислення фольклорного образу не як банального сюжету, а як метафори жіночої долі, спресованої часом і трагізмом. Образ Білої Диви було витлумачено як символ незгаслої пам'яті, тонкого емоційного зв'язку між минулим і теперішнім, реальністю і міфом. Таке філософське наповнення вимагало не просто ілюстрації легенди, а художнього переосмислення її сутності у зоровій мові живопису.

Композиційне вирішення стало важливим компонентом етапу ескізування. Через серію начерків вдалося досягти візуального балансу між стійкою архітектурою замку як символом часу і незворотності — та світлою, майже невагомою постаттю привида. Такий контраст дав змогу виразно окреслити напругу образу, що немов зависає у просторі між матеріальним і духовним, минулим і теперішнім. Важливим було не лише зображення фігури, а й створення середовища, яке її підсилює — простору з атмосферою напруги, тиші, очікування.

Колористичні пошуки відіграли визначальну роль у створенні відповідного емоційного тону. Темна, багатошарова палітра з домінуванням сіро-синіх і синьо-зелених відтінків підкреслює нічний простір та настрій легенди, тоді як світла постать Білої Диви виконує функцію символічного ядра, навколо якого вибудовується вся композиція. Застосування олійних фарб у класичній манері дало змогу досягти глибини кольору, плавності переходів та ефекту внутрішнього світіння, що візуально відокремлює образ героїні від решти простору й робить його психологічно напруженим та драматично вагомим.

Робота над великим полотном стала кульмінацією. Перенесення ескізу на формат 60×80 см дозволило заглибитися в деталі — у вираз обличчя, ледь помітний жест, гру світла на тканині сукні. Кожен мазок був спробою додати образу живого дихання.

Картина, натхненна легендою про Білу Діву Ужгородського замку, — не просто живописний твір, а глибоке пошанування культурної спадщини Закарпаття. Вона виходить за межі традиційного відтворення фольклорного сюжету, пропонуючи нове осмислення образу, що уособлює пам'ять, жертівність і духовну силу. Біла Діва в цій роботі постає як символ, що пов'язує епохи: її присутність, ніби відлуння минулого, тихо промовляє до сучасного світу, нагадуючи про вічні людські цінності.

Твір розкриває унікальну здатність мистецтва оживляти легенди, наповнюючи їх свіжими сенсами, що резонують із сьогоденням. У центрі

композиції — постать Білої Диви, чий образ, витканий із м'яких світлих відтінків, контрастує з темним, багат шаровим тлом замку й нічного неба. Цей контраст не лише підкреслює її ефемерність, а й створює атмосферу таємничості, що змушує глядача зупинитися. Образ героїні, з її ледь помітним сумом у погляді, запрошує до роздумів про долю, втрату й те, як історії минулого продовжують формувати наше сприйняття світу.

Використання класичної техніки олійного живопису дозволило досягти глибини й багатства кольору, що підсилюють емоційний вплив твору. Темна палітра сіро-синіх і синьо-зелених відтінків, якими зображено архітектурні обриси замку, навіює відчуття ночі й спокою, тоді як світлі тони постаті героїні створюють ефект внутрішнього сяйва. Гра світла й тіні не лише виокремлює Білу Диву, а й робить її образ символічним осередком, що утримує всю композицію.

Картина не просто ілюструє легенду, а пропонує її філософське переосмислення. Вона звертається до теми часу, що спресовує людські долі, але не стирає їх із пам'яті. Замок, як монументальний свідок історії, і примарна постать Білої Диви разом створюють діалог між матеріальним і духовним, між тим, що ми бачимо, і тим, що відчуваємо. Цей діалог стає мостом, який єднає покоління, нагадуючи, що культурна спадщина — не лише артефакти, а й живі історії, які ми бережемо й переосмислюємо.

Твір заохочує глядача не поспішити повз, а затриматися, вдивитися в деталі — у складки сукні, у відблиски світла, у мовчазну велич замку. Він спонукає відчути подих давньої легенди й задуматися: які сліди минулого ми несемо в собі? Які історії, подібні до цієї, ми передамо наступним поколінням? Через свою композиційну цілісність і емоційну насиченість картина стає не лише художнім об'єктом, а й запрошенням до діалогу про спадщину, що живе в кожному з нас.

ВИСНОВКИ

Дослідження ужгородських легенд, втілених у візуальному мистецтві та культурі, показало, що міфологічні історії міста формуються на перетині історичних пластів, і є мостом між минулим та сучасними художніми практиками. Спочатку було визначено чотири основні завдання: встановити культурно-історичні підстави місцевих переказів, проаналізувати їх вплив на формування міської ідентичності, прослідкувати зв'язок фольклору з художньою традицією, та окреслити стилістичні та технічні особливості творів, натхненних ужгородською міфотворчістю.

У процесі аналізу історичного та культурного контексту було з'ясовано, що фортифікаційні споруди Ужгородського замку, липова алея та сакурові сади слугували не лише фізичними об'єктами, та й символічними осередками народної пам'яті, в яких зосереджено переживання різних періодів — від середньовічного кордону між Угорщиною та Руссю до модерністських перетворень міжвоєнного періоду та радянських культурних наративів. Такі просторові "якорі" створили основу для таких легендарних сюжетів, як історія Білої Диви Ужгородського замку, підземні ходи та сакурова містерія. Використання герменевтичного підходу, разом з порівняльним судженням місцевих схожостей, дозволило зрозуміти, як саме ужгородські мотиви осучаснюють канонізовані фольклорні архетипи, та й зберігають свою унікальну місцеву семантику.

Другим пунктом дослідження стало вивчення ролі легенд у формуванні культурної ідентичності мешканців. Відображення міфологій у туристичних маршрутах, фестивальних програмах та брендингових кампаніях міста підтвердило, що фольклор виступає потужним чинником соціокультурної єдності та покращення регіонального іміджу. Зокрема, вдале поєднання літературних описів з візуальним представленням архітектурних об'єктів сприяє глибшому емоційному залученню відвідувачів, і урбаністична рекламна політика, що зводиться до сакральних сюжетів, стимулює розвиток

культурного туризму та локальної економіки. Отже, усна традиція не лише зберігає історичну пам'ять, та й і є ферментом сучасних практик міського промоушену.

Третій блок дослідження був зосереджений на художньо-стилістичних особливостях творів, натхнених ужгородськими легендами. На прикладі живописних робіт як від класиків ужгородської школи до новітніх представників було виявлено комбінацію умовно — реалістичних композицій з експресією закарпатських мотивів. Контраст між чіткістю чи розмитістю архітектурних форм і виразною інтерпретацією фольклорних образів додає полотнам особливої динаміки: реалістичне та, навпаки, умовне зображення замків і натурних пейзажів поєднується з закарпатським колоритом міфами, легендами та звичаями. У колористиці спостерігається свідомий перехід від стриманих тонів до експресивних контрастів, що символізують відродження культурної пам'яті й підкреслюють часовий діапазон художніх наративів.

Нарешті, дослідження демонструє, що технічні прийоми та творчий процес художніх робіт відбуваються в кілька чітких етапів: ескізна розробка ключових сюжетних моментів, вибір матеріалів (олії, акрилу, графіту) з урахуванням їхньої довговічності та можливостей тональні нюанси, і завершальні шари із деталями доробку, що поглиблюють семантичний рівень твору. Саме такий системний підхід забезпечує композиційну зрілість і художню завершеність, даючи змогу поєднати академічне володіння формально-технічними засобами з вільним трактуванням міфологічного сюжету.

Підсумовуючи, слід наголосити, що ужгородські легенди є не тільки об'єктом художнього інтересу, й залученими учасниками культурної пам'яті, які надихають художників на нові візуальні експерименти. Результати дослідження підтверджують важливість фольклору у формуванні міської ідентичності та сучасної культурної панорами Ужгорода. Рекомендації, розроблені в рамках роботи, щодо включення легенд у навчальні програми, музейні експозиції та міський брендинг, можуть слугувати теоретично

обґрунтованою основою для подальших практичних проєктів у сфері культурної політики регіону. Взаємодія традицій і новацій, виявлена в дослідженні, відкриває перспективи для подальшого вивчення ролі місцевого фольклору в сучасній візуальній культурі інших міст з багатою історією міфотворчості.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бокшай Й.Й. Біографія. Закарпатська художня школа. [Електронний ресурс] URL: <https://biblioteka.uz.ua/painters/avtor.php?avtor=10> (дата звернення: 28.02.2025).
2. Бузовська М. Ужгородський замок відсканують задля збереження архітектурної пам'ятки. Pragmatika. [Електронний ресурс] 07.03.2025. URL: <https://pragmatika.media/news/uzhhorodskyj-zamok-vidskanuiut-zadlia-zberezhennia-arkhitekturnoi-pam-iatky/> (дата звернення: 28.02.2025).
3. Виставка художніх робіт у Закарпатті. ЗакарпатПост. [Електронний ресурс] 23.06.2022. URL: <https://zakarpattpost.net/2022/06/23/виставку-художніх-робіт-більш-ніж-20-мит/> (дата звернення: 28.02.2025).
4. Володимир Гнатюк : етнограф, фольклорист, мовознавець, літературознавець, громадський діяч. Український інститут національної пам'яті. [Електронний ресурс] URL: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/traven/9/1871-narodyvsya-volodymyr-gnatyuk-etnograf> (дата звернення: 28.02.2025).
5. Володимир Гнатюк. Музей Володимира Гнатюка. [Електронний ресурс] URL: <https://muzei-gnatiuka.te.ua/hnatiuk/> (дата звернення: 28.02.2025).
6. Володимир Гнатюк. ТНПУ. [Електронний ресурс] URL: https://tnpu.edu.ua/volodimir-gnatyuk.php?clear_cache=Y (дата звернення: 26.05.2025).
7. Ворон Б. Закарпатська школа живопису. Artes Almanac. [Електронний ресурс] 30.03.2017 URL: <https://artes-almanac.com/zakarpatska-shkola-zhyvopysu/> (дата звернення: 28.02.2025).
8. Гарагонич В. Антон Шепка : Карпатська легенда та закарпатський Ван Гог. PMG.ua. [Електронний ресурс] 03.05.2018 URL: <https://pmg.ua/culture/70068-karpatska-legenda-ta-zakarpatskyu-van-gog-anton-shepa> (дата звернення: 28.02.2025).

9. Гаврош О. Ф. Легенди Срібної Русі. Ужгород : Видавництво «Карпати», 2005.
10. Гренджевський М. Архітектурні перлини Закарпаття: Ужгородський замок. Український історичний журнал. 2022. № 3. С. 45–54.
11. Данилюк Д. Д. : Лінтур П. В. Біографія. Енциклопедія історії України. [Електронний ресурс] 2009. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Lintur_P_V (дата звернення: 28.02.2025).
12. Діалог культур : методичні рекомендації щодо збереження ідентичності. Центр міжкультурного діалогу. [Електронний ресурс] URL: <https://dialog.lviv.ua/wp-content/uploads/2020/10/korotka-bez-nomeru.pdf> (дата звернення: 28.02.2025).
13. Духнович О. В. Біографія. Державна науково-педагогічна бібліотека України. [Електронний ресурс] URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/informatsiyno-bibliografichni-resursy/vydatni-pedahohy/dukhnovych-o-v/biografiya/> (дата звернення: 28.02.2025).
14. Духнович О. В. Твори. О. В. Духнович. Prešov : Prešovská univerzita. [Електронний ресурс] 2023. URL: https://www.unipo.sk/public/media/47575/06%20Duhnovich%20Tvorba%202023_compressed.pdf (дата звернення: 28.02.2025).
15. Духнович О. В. The history of the Eparchy of Prjašev, Open Library. [Електронний ресурс] URL: https://openlibrary.org/works/OL3968069W/The_history_of_the_Eparchy_of_Prja%C5%A1ev?edition=key%3A/books/OL18252250M (дата звернення: 28.02.2025).
16. Еспreso Захід. Подорожі через нього : Угорці отримали свою назву. Історія таємниці та легенди Ужгородського замку. Еспreso Захід. [Електронний ресурс] 11.05.2024. URL: [//zahid.espreso.tv/podorozhi-cherez-](https://zahid.espreso.tv/podorozhi-cherez-)

nogo-ugortsi-otrimali-svoyu-nazvu-istoriya-taemnitsi-ta-legendi-uzhgorodskogo-zamku (дата звернення: 28.02.2025).

17. Етнографічні матеріали з Угорської Русі. Легенди і новели. Видавництво «Наш формат». [Електронний ресурс] URL: <https://nashformat.ua/products/ebook-etnografichni-materialy-z-ugorskoj-rusy-legendy-i-novely-627830> (дата звернення: 28.02.2025).

18. Закарпатські замки у легендах, переказах та літературних творах. UA-Reporter. [Електронний ресурс] 12.11.2009 URL: <https://ua-reporter.com/uk/news/zakarpatski-zamky-u-legendah-perekazah-ta-literaturnyh-tvorah> (дата звернення: 28.02.2025).

19. Зачаровані казкою: укр. нар. казки Закарпаття в записах П. В. Лінтура; [упоряд. І. М. Сенька, П. В. Лінтура; вступ. ст., прим. І. М. Сенька; післям. П. В. Лінтура]; худож. М. М. Дем'ян. [Електронний ресурс]. URL: <https://opac.lpnu.ua/bib/726427> (дата звернення: 28.02.2025).

20. Закарпатський обласний краєзнавчий музей. Офіційний сайт. [Електронний ресурс] URL: <https://www.zkmuseum.com/2022/06/> (дата звернення: 28.02.2025).

21. Закарпатські художники, яких треба знати кожному. Pershij.com.ua. [Електронний ресурс] 10.10.2021. URL: <https://pershij.com.ua/zakarpatski-hudozhniki-yakih-treba-znati-kozhnomu/> (дата звернення: 28.02.2025).

22. Захарчук Ю. О. Культурна ідентичність як чинник розвитку регіону. Наукові праці, №2. [Електронний ресурс] URL: <http://eprints.zu.edu.ua/34755/1/2.pdf> (дата звернення: 28.02.2025).

23. Історія Ужгородського замку. Karpatium. [Електронний ресурс] URL: <https://karpatium.com.ua/pamyatky-arkhitektury/uzhhorodskyi-zamok> (дата звернення: 28.02.2025).

24. Клещевський О. : Духнович О. В. Істинна історія карпаторосів або угорських русинів (1853). Русская народная линия. [Електронний ресурс] 12.09.2016. URL:

https://ruskline.ru/monitoring_smi/2016/09/2016-09-12/av_duhnovich_istinnaya_istoriya_karpatorossov_ili_ugorskih_rusinov_1853 (дата звернення: 28.02.2025).

25. Конкіна М. : Хланта І. В. Біографія. Персональний сайт. [Електронний ресурс] 03.12.2017 URL: <http://ukrainka.org.ua/node/8151> (дата звернення: 28.02.2025).

26. Культурний Фронт України – перша національна кіноігра “Живе Кіно – Міфи Забутих Предків”. Оноківська сільська рада. [Електронний ресурс] 21.09.2023. URL: <https://onokivska-gromada.gov.ua/news/1695280034/> (дата звернення: 28.02.2025).

27. Липова алея в Ужгороді. Тури, екскурсії по Закарпаттю. Prokarpaty-tour.info. [Електронний ресурс] URL: https://prokarpaty-tour.info/uk/lipovaja-alleja-uzhhorod/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 28.02.2025).

28. Липова алея в Ужгороді. Особливості та що подивитись? Uzhgorod Day. [Електронний ресурс] 13.08.2024 URL: https://uzhgorod-day.com/linden-alley-uzhgorod/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 28.02.2025).

29. Манайло Ф. Біографія. Закарпатська художня школа. [Електронний ресурс] URL: <https://www.biblioteka.uz.ua/painters/avtor.php?avtor=13> (дата звернення: 28.02.2025).

30. Міжнародна конференція «Історичні джерела ідентичності сучасних слов'ян». Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. [Електронний ресурс] 29-30.09.2023 URL: <https://mari.kyiv.ua/node/379> (дата звернення: 28.02.2025).

31. Народні балади Закарпаття / запис, впорядкув. текстів, вступна ст. і прим. П. В. Лінтура ; худож. оформл. А. Кашшай, Ф. Манайла. — Ужгород : Закарпатське обл. вид-во, 1959. — 141 с. : іл. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://catalog.lounb.org.ua/bib/390910> (дата звернення: 27.05.2025).

32. Пам'яті професора Сергія Федаки. Ужгородський національний університет. [Електронний ресурс] 12.01.2025. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/news/pamyati-profesora-sergiya-fedaki.htm> (дата звернення: 28.02.2025).

33. Прохненко І., Жиленко М., Мойжес В. Замки Закарпаття: від Боржави до Тиси : наук.-попул. вид. Ужгород : Патент, 2021.
34. Русин М. Сергій Федака: науковець, прозаїк, журналіст та критик. Суспільне Ужгород. [Електронний ресурс] 2025. URL: <https://suspilne.media/uzhhorod/923627-naukovec-prozaik-zurnalist-ta-kritik-cim-zapamatavsya-profesor-sergij-fedaka/> (дата звернення: 28.02.2025).
35. Семенюк О.А., Семенюк Л.Л. Розвиток туристичних об'єктів у кризові періоди: соціальні та інформаційні чинники. Economy and Society, № 48. [Електронний ресурс] 2024. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/4434/4371/> (дата звернення: 28.02.2025).
36. Смирнова Т.А., Приварникова І.Ю. Формування бренда міста як інноваційний шлях підвищення його привабливості для туризму, Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, № 1. С. 69–72. [Електронний ресурс] 2015. URL: https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-doi-10_15421_191526/c/72-69.pdf (дата звернення: 28.02.2025).
37. Теліпська К. Турист відчуває атмосферу закоханості місцевого мешканця у своє місто. Конкурент. [Електронний ресурс] 13.10.2021 URL: <https://konkurent.ua/publication/81925/turist-vidchuvae-atmosferu-zakohanosti-mistseвого-meshkantsya-u-svoe-misto-katerina-telipska-intervu/> (дата звернення: 28.02.2025).
38. Трибуна. Професор Федака представив унікальне видання про Ужгород. [Електронний ресурс] 24.09.2013. URL: <https://trubyna.org.ua/novyny/profesor-fedaka-predstavyyv-unikalne-vydannya-pro-uzhhorod/> (дата звернення: 28.02.2025).
39. Туристичний імідж регіону. Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна. [Електронний ресурс] 2011. URL: <https://ekhnuir.karazin.ua/server/api/core/bitstreams/49b6e71a-406b-4bf6-b135-d9ae39663f4a/content> (дата звернення: 28.02.2025).

40. Туристичний путівник «Замки Закарпаття» : каталог. Ужгород : Видавництво «Тиса», 2020.
41. Ужгородський замок. Info-ua.net. [Електронний ресурс] 31.12.2024 URL: <https://info-ua.net/uzhhorod-castle/> (дата звернення: 28.02.2025).
42. Фатула Р. Підземелля старого Ужгорода. [Електронний ресурс] 06.10.2019 URL: <https://spadok.org.ua/krayeznavstvo/pidzemellya-staogo-uzhgoroda> (дата звернення: 28.02.2025).
43. Хавич О. В Ужгороді знаходиться найдовша липова алея в Європі [Електронний ресурс] 06.10.2019. URL: <https://ukraina.ru/20191006/1025234346.html> (дата звернення: 28.02.2025).
44. Хавич О. Палинка з сакури: найдорожчий напій Ужгорода. [Електронний ресурс] 06.10.2019 URL: <https://ukraina.ru/20191006/1025234346.html> (дата звернення: 28.02.2025).
45. Хланта І. В. Закарпатські замки у легендах, переказах та літературних творах. Ужгородська публічна бібліотека. [Електронний ресурс] 2013. URL: <https://lib.itc.gov.ua/cgi-bin/koha/opac-detail.pl?biblionumber=12394> (дата звернення: 28.02.2025).
46. Шатров В. Міні-скульптури Ужгорода. Go-To Rest. [Електронний ресурс] 16.02.2024. URL: <https://go-to.rest/location/transcarpathia/uzhhorod/mini-skulptury/> (дата звернення: 28.02.2025).
47. Шершова Т. В. Культурна пам'ять і культура пам'яті. Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка. [Електронний ресурс] URL: https://www.researchgate.net/publication/387996850_KULTURNA_PAM%27AT_I_KULTURA_PAM%27ATI (дата звернення: 28.02.2025).
48. Шершова Т. В. : Культурна пам'ять у контексті формування національної ідентичності. [Електронний ресурс] 2021. URL: https://www.researchgate.net/publication/365762122_KULTURNA_PAM%27AT_U_KONTEKSTI_FORMUVANNA_NACIONALNOI_IDENTICNOSTI (дата звернення: 28.02.2025)

49. Шкіря В. : Ерделі А. Біографія. Голос Карпат. [Електронний ресурс] 24.11.2012. URL: <https://goloskarpat.info/archive/khudozhnik-adalbert-erdeli-pravda-i-domisli/> (дата звернення: 28.02.2025).
50. Plišková A. Karpatorusinistika na Prešovskej univerzite. Prešovská univerzita v Prešove. [Електронний ресурс] 2023. URL: <https://www.unipo.sk/public/media/9023/Karpatorusinistika%20na%20Pre%C5%A1ovskej%20univerzite.pdf> (дата звернення: 28.02.2025).
51. Zelenko S.V.: Alexander Dukhnovich's Ego-Documents as a Source of Information About Some Facts of the History of Rusins. [Електронний ресурс] 2020. URL: https://www.researchgate.net/publication/348889353_Alexander_Dukhnovich's_Ego (дата звернення: 28.02.2025).

ДОДАТКИ

Додаток 1 Репродукції творів

Рис. 1.1. Йосип Бокшай, «Дари св. Миколая», 1927 р.

Рис. 1.2. Йосип Бокшай, «Богородиця з Дитям та учнем», полотно, олія, 1933р.

Рис. 1.3. Йосип Бокшай, «Стара Верховина», 1968 р.

Рис. 1.4. Йосип Бокшай, «Святі землі Руської», полотно, темпера 1935 р.

Рис. 1.5. Йосип Бокшай, триптих «Передача ключів Петру. Притча про блудного сина. Притча про чиновника і фарисея», полотно, темпера, 1935 р.

Рис. 1.6. Йосип Бокшай, «Ужгородський замок», полотно, олія, 1960 р.

Рис. 1.7. Йосип Бокшай, «Базар в Ужгороді», картон, олія, 1927 р.

Рис. 1.8. Йосип Бокшай, «Вид Ужгорода», полотно, олія, 1928 р.

Рис. 1.9. Адальберт Ерделі, «Місто Ужгород восени», полотно, олія, 1950 р.

Рис. 1.10. Адальберт Ерделі, «Вулиця в Ужгороді», полотно, олія, 1920 р.

Рис. 1.11. Адальберт Ерделі, «Осінь. Ужгородський замок», полотно, олія, 1930 р.

Рис. 1.12. Федір Манайло, книжкова графіка до твору Івана Франка «Захар Беркут».

Рис. 1.13. Федір Манайло, «На Івана Купала», 1933 р.

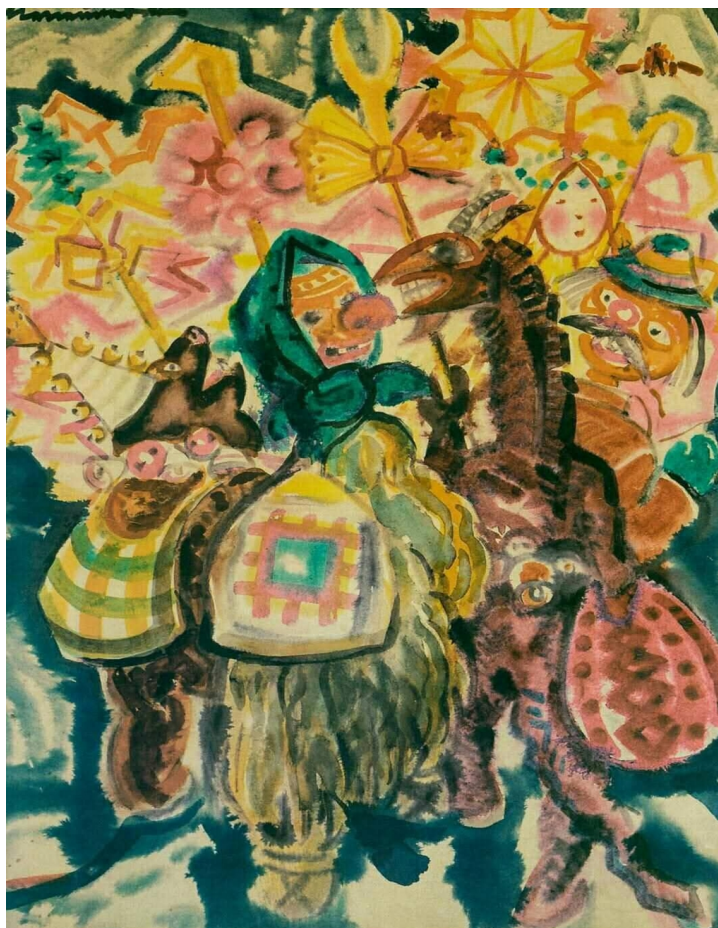

Рис. 1.14. Федір Манайло, «Колядники йдуть», 1970 р.

Рис. 1.15. Федір Манайло, «Карпатський пейзаж», полотно, олія, 1970 р.

Рис. 1.16. Федір Манайло, оформлення ресторану «Скала», 1967 р.

Рис. 1.17. Антон Шепя, «Весна в Карпатах», полотно, олія, 1970 р.

Рис. 1.18. Антон Шепа, «Вечорниці», полотно, олія, 1968 р.

Рис. 1.19. Антон Шепа, «Вечорниці», полотно, олія, 2003 р.

Додаток 2
Послідовність виконання творчої роботи. Автор – Ю. Гаченко

Рис. 2.1. Даніель Ескрідж, «The Lonely Ghost of October», діджитал, 2012 р.

Рис. 2.2. Михайло Клодт, «Іван Грозний і тіні його жертв», полотно, олія, 1908 р.

Рис. 2.3. Жорж Ру, «Привид», полотно, олія, 1885 р.

Рис. 2.4. Перший етап: композиційні пошуки творчої роботи «Легенда Ужгородського замку» у тоні.

Рис. 2.5. Другий етап: пошук кольорового рішення творчої роботи «Легенда Ужгородського замку».

Рис. 2.6. «Легенда Ужгородського замку».